

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

17^e jaargang nr. 3, 2006

Het wapen van Abraham van Stolk Czn: bron Atlas van Stolk

Op het hartschild is links het wapen van Ameide afgebeeld en rechts het wapen van 's-Heerenhoek en het onderste gedeelte geeft het wapen van Ovezande.

Voorpagina:
Abraham van Stolk Czn. geschilderd door zijn kleindochter Sara van der Hoeven, ca, 1890

NIEUWSBLAD van de HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE en TIENHOVEN

ISSN: 1569-7800

De Vereniging is gevestigd in Ameide en heeft haar domicilie in het oude Stadhuis aldaar. Ze is opgericht op 13 december 1989 en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel onder nummer 40324336.

BESTUUR

Voorzitter	H. van den Heuvel, Voorstraat 99	4132 AP Vianen	☎ 0347 355180
Vice-voorzitter	G.W. Groenendijk, De Bogerd 3	4233 GN Ameide	☎ 0183 601886
Secretaris	C.W. Broekman, Broekseweg 59	4233 CT Ameide	☎ 0183 601811
Penningmeester	J. Stasse, De Bogerd 19	4233 GN Ameide	☎ 0183 602488
Alg. adjunct	J.A. Maatkamp, Lekdijk 18	2769 GA Langerak	☎ 0183 602071
Lid	C. Rijnhout, De Kooi 25	4233 GP Ameide	☎ 0183 602648
Lid	A. Terlouw - van der Grijn, Vijf Akkers 18	4235 AH Tienhoven	☎ 0183 602110
Lid	A. Mesker, Broekseweg 55	4231 VD Meerkerk	☎ 0183 609260

ERELEDEN

A.M. den Oudsten
G. Streefkerk
P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman, email: info@ameide-tienhoven.nl

internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

A. Mesker

REDACTIEADRES NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann	h.j.beckmann@planet.nl
G.W. Groenendijk	gert.groenendijk@planet.nl
J.D.C. Laroo	hv@laroo.net
A. Tukker	
P. Will	p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse

CONTRIBUTIE

Deze bedraagt minimaal € 15,- per jaar, over te maken op bankrekening nummer 301952248 van de Rabobank te Ameide t.n.v. de penningmeester van de vereniging. Opzegging van lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

Inhoud Nieuwsblad, 2006, jaargang 17, no. 3

- 1 Portret van Abraham van Stolk Czn.
- 2 Wapen van Abraham van Stolk Czn.
- 3 Colofon
- 4 Inhoudsopgave
- 5 Verenigingsnieuws
- 6 Het geslacht Van Stolk en de Ambachtsheerlijkheid Ameide: Hans van den Heuvel en Gert Groenendijk.
- 13 Een schoolreisje in 1890 naar de Diergaarde in Rotterdam.
- 16 De Atlas van Stolk; levensbericht van Jacobus van Stolk: Evert Wiersum.
- 18 Op zoek naar mijn voorouders: Max Koning.
- 21 Genealogie Leenaert Nicasijs: Max Koning.
- 26 De schepper van het achtste wereldwonder en de geboren Ameidenaar Leenaert Nicasijs: Herman Beckmann.
- 33 Varia: landmeter legde eerste steen molen: Adri den Boer.
- 34 Gezworen landmeter Jan Kuyk (1737-1783) legt eerste steen voor boezemmolen in de Vijfheerenlanden: Leen Aardoom en Adri den Boer.
- 41 Jacob Cornelisz. van Oostsanen: Frits van Thienen.
- 43 Overzichtstentoonstelling Jacob Cornelisz. van Oostsanen: Herman Beckmann.
- 44 Historische plaatjes met een praatje: Krijn van der Ham.
- 47 Het Rijksmonument Prinsengracht 26: Hans van den Heuvel.
- 51 Leenaert Nicasijs, geschilderd door Jacob van Campen.
- 52 Madonna met Kind en Engelen, geschilderd door Jacob Cornelisz. van Oostsanen.

VAN DE REDAKTIE

Je loopt gewoon voorbij aan de steen, die onderaan de gevel van het pand Voorstraat 2 is ingemetseld. En als je al de tijd neemt om de tekst op de steen te lezen, sta je helemaal voor een raadsel. De tekst spreekt over *desen molen*, terwijl Voorstraat 2 wel degelijk een huis is. In 2001 is dit raadsel ontsluitend door Leen Aardoom en Adri den Boer in het blad *De Hollandse Cirkel*. Wij danken beide auteurs voor hun toestemming voor de publicatie van hun artikel in ons blad. Ook zijn wij dank verschuldigd aan de drie andere ‘gast’ auteurs; Max Koning, Frits van Thienen en Evert Wiersum.

In de maand november gaan wij een ‘special’ publiceren over de oorspronkelijke hoeven- en boerderijenverkevelingen van de rivieroever- en veenontginningen van de Hoge Heerlijkheid Herlaar. Deze studie is gemaakt door Dr. Leendert Pons (Emeritus hoogleraar Regionale Bodemkunde).

Tentoonstelling: Jacob Cornelisz van Oostsanen

Van 11 oktober tot en met 14 oktober 2006 wordt een tentoonstelling gehouden in de Gereformeerde Sionkerk, Prinsengracht 28 te Ameide over de schilder Jacob Cornelisz. van Oostsanen. De openingstijden zijn: woensdag van 12.00 tot 18.00 uur, donderdag van 9.00 tot 18.00 uur, vrijdag van 14.00 tot 21.00 uur en zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur; gratis toegang.

De expositie wordt georganiseerd door de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven in samenwerking met de Stichting Jacob Cornelisz. Van Oostsanen en met medewerking van de Rabobank Vijfheerenlanden, de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost en Arti '70.

Verenigingsnieuws

Activiteiten

De heer P. Schipper uit Tiel houdt op woensdag 25 oktober a.s. in het oude Stadhuis op de Dam een lezing over het onderwerp “Winterfeesten”. De lezing zal met name gaan over de herkomst van de feesten en de wijze waarop ze vroeger in onze contreien werden gevierd. Aanvang: 20.00 uur.

Ook niet-leden zijn op deze avond van harte welkom. Van hen wordt een bijdrage van € 2,50 gevraagd ter tegemoetkoming in de kosten.

Onvoorziene omstandigheden voorbehouden, wordt vier dagen eerder, op zaterdag 21 oktober, een excursie georganiseerd ter gelegenheid van het vijftigjarige bestaan van de Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden (SIMAV). Het ligt in het voornemen dan een aantal in werking zijnde molens van de Stichting te bezoeken. Het definitieve programma van de excursie was bij het ter perse gaan van deze editie van het Nieuwsblad nog niet bekend.

De leden van onze vereniging ontvangen tijdig een uitnodiging voor zowel de lezing als de excursie.

Verder heeft de in de vorige editie van dit blad gepubliceerde oproep om materiaal bijeen te brengen over de vroegere plaatselijke muziekverenigingen “Unie” en “Crescendo” een aantal reacties opgeleverd. Inmiddels is gebleken dat met het ordenen en bestuderen van de attributen nogal wat tijd is gemoeid, waardoor het niet haalbaar is dit jaar ten tijde van de Paardenmarkt al een expositie te houden. Daarmee is het project zeker niet van de baan: wat in het vat zit, verzuurt niet!

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad hebben zich vier nieuwe leden aangemeld. Het gaat om mevrouw I. Labee-van Zessen (Tienhoven) en de heren J.A.J. de Jong (Den Haag), N. Schrijvershof (Ameide) en A.P. van Stolk (Kalmthout, België). Twee leden, mevrouw N.C. Crezée-van Nes uit Amersfoort en de heer G.A. Verduin uit Ameide, zijn ons ontvallen.

De vereniging telt thans 314 leden.

In memoriam G.A. Verduin

Op dinsdagmorgen 11 juli j.l. is, een dag voor zijn 94ste verjaardag, overleden ons lid, de heer G.A. Verduin. Hij is geboren in Nieuwland en was m.n. in Vianen bekend als bakker Verduin. Nog heel lang ging hij, nadat zijn zoon de bakkerij had voortgezet, iedere morgen vanuit Ameide nog een oven broodbakken. De heer Verduin is ook nauw betrokken geweest bij de totstandkoming van onze Vereniging. Zo was hij lid van de werkgroep die leidde tot de oprichtingsvergadering ervan, die gehouden is op 13 september 1989. Nadien is hij nog een periode bestuursadviseur van onze Vereniging geweest. En door zijn lange ervaring als bestuurslid van de zustervereniging te Vianen, waarvan hij later erelid was, heeft hij heel veel voor ons betekend. Zijn grote kennis van en zijn betrokkenheid bij de regionale en lokale geschiedenis heeft op ieder die hem nader leerde kennen, diepe sporen nagelaten. Met dankbaarheid en weemoed gedenkt het bestuur het verscheiden van dit erudiete lid.

Het geslacht Van Stolk en de Ambachtsheerlijkheid Ameide

Een Ambachtsheer of Heer oefende zijn rechten in vroeger jaren uit in een bepaald gebied (de Ambachtsheerlijkheid of Heerlijkheid). Deze rechten hingen in de meeste gevallen samen met (groot) grondbezit en eigendom van onroerend goed. De betekenis ervan nam in de loop van de tijd steeds verder af, met name onder invloed van het verbrokkelen van de rangen- en standenmaatschappij. Dit neemt niet weg dat de aan het stelsel gerelateerde belastingen (de “tienden”) in ons land pas in het begin van de vorige eeuw officieel zijn afgeschaft. Heden ten dage heeft de titel van (Ambachts) heer uitsluitend nog ceremoniële betekenis.

In de beginfase werden de desbetreffende gebieden in leen gehouden van de Hoge Overheid: aanvankelijk de Landsheer en na diens afzwering de Staten van het gewest. Niet alle gebieden werden overigens als (Ambachts)heerlijkheid uitgegeven; een deel ervan “bleef in ‘s Graven boezem” (d.w.z.: hielden de Graven in eigen beheer). In latere fasen werd de relatie tussen de hogere gezagsorganen en de (Ambachts)heren keer op keer aangepast aan de politiek-maatschappelijke ontwikkelingen. Zo werden de heerlijke jachtrechten in 1814 door toedoen van Koning Willem I hersteld, maar bij de invoering van de Jachtwet van 1923 weer afgeschaft.

Het was eertijds niet ongebruikelijk dat een (Ambachts)heer de naam van zijn (Ambachts)heerlijkheid toevoegde aan zijn geslachtsnaam. Dit gebeurde louter om aan te geven dat de betrokkene eigenaar was van een bepaald gebied. Ging dat gebied in andere handen over, dan verviel in de regel de toevoeging aan de naam van de ex-eigenaar.

Naast de in dit artikel beschreven Abraham van Stolk Czn was mr. Philippus Lodewijk Begram van Jaarsveld in deze contreien een van de bekendste Ambachtsheren, die de naam van zijn bezittingen aan zijn eigen naam toevoegde. Hij overleed op 22 juli 1866 op 75-jarige leeftijd te Ameide en werd daar vijf dagen later begraven. Mr. Begram van Jaarsveld was de overgrootvader van vaderszijde van Johanna Cordula Begram van Eeten, de echtgenote van mr. Joannes Adriaan van der Lee, die in de jaren dertig van de vorige eeuw aan de Lekdijk bij Tienhoven het Slot “Herlaer” liet bouwen.

Andere Ambachtsheren in de regio waren Leendert Smit van Nieuw-Lekkerland (geboren te Nieuw-Lekkerland in 1813), Jan Smit van Nieuw-Lekkerland (geboren te Ridderkerk in 1837), Michiel Viruly van Vuren en Dalem en mr. Jan Viruly van Vuren (geboren te Rotterdam in respectievelijk 1780 en 1814) en Dibbet Willem Peter Wisboom van Giessendam (geboren te Hardinxveld in 1829).

De herberg “t Fortuin” van Leendert Hermanus Diepenhorst Frank Arieszoon aan de Fransestraat in Ameide vormde op 8 april 1876 een passend decor voor een gewichtige handeling, die zich voltrok ten overstaan van de naar zijn geboorteplaats gekomen notaris Zacharias Henricus de Kleijn uit Molenaarsgraaf. Voor hem verschenen “den HoogWelgeboren Heer Meester Jean Laurent Baron Nepveu, Commandeur van de orden: van den Eikenkroon, van sint Stanislaus en van sint Anna, Kamerheer des Konings in buitengewone dienst, wonende te Amersfoort” en “den Hoog Welgeboren Heer Johannes Herbert August Willem Baron van Heerdt tot Evertsberg, Ridder der Orden van den Nederlandsche Leeuw en van het Legioen van Eer van Frankrijk, Referendaris bij het Ministerie van Koloniën, wonende te ‘s-Gravenhage”. Zij traden bij die gelegenheid op als

voogd respectievelijk toeziend voogd over vier minderjarige weeskinderen: Albert Louirent Theodore Aubin, Wilhelmina Henriëtte, Marie Elise en Johanna Ignatia Jacoba Nepveu tot Ameijde, van wie de vader op 17 januari van dat jaar was overleden in de gemeente Hof van Delft. Het betrof “de Wel EdelGeboren Heer Meester Laurent Jean Nepveu tot Ameijde (zich ook genoemd hebbende Van Ameijde) in leven Ridder der orde van den Nederlandsche Leeuw en Oud President der Arrondissements Regtbank te Groningen”, de weduwnaar van “De Hoog WelGeboren vrouwe Louise Elisabeth Baronesse van Heerdt tot Evertsberg”. Doel van de bijeenkomst in “’t Fortuin” was orde te stellen op de omvangrijke nalatenschap van de echtelieden Nepveu tot Ameijde-van Heerdt tot Evertsberg. Afgaande op de inhoud van de bewaard gebleven notariële akte, gebeurde dat door op de eerder genoemde datum over te gaan tot een openbare inzet van de in het document omschreven onroerende goederen onder aantekening dat “acht dagen na de inzet terzelfder ure en plaatse” in het openbaar de verkoop zou plaatsvinden.

Het zou te ver voeren om de volledige tekst van de akte in dit Nieuwsblad te publiceren. De tekst van het tweede gedeelte van artikel 15 en de “Omschrijving der Perceelen onder de gemeente Ameide” willen we u echter niet onthouden.

Artikel 15 (tweede gedeelte)

“Speciaal worden de Ambachtsheerlijkheden van Ameide en van Herlaar verkocht met alzoodanige regten, geregtigheden en praerogativen daaraan verbonden, voor zoover die thans nog van kracht zijn, zoowel de genoemde als ongenoemde, en onverschillig of zij al of niet uitgeoefend worden, zullende de verkoopers echter slechts tot vrijwaring van de regten van tiend en van Jagt onder de Ambachtsheerlijkheid Ameide gehouden zijn, zoodat, wat de omschrijving van het eerste perceel onder Ameide en van het eerste perceel onder Tienhoven betreft, slechts worden verkocht alle aanspraken, geene uitgezonderd, die de tegenwoordige eigenaars op het daarbij omschrevene hebben af kunnen doen gelden. Echter is onder dezen verkoop niet begrepen de graftombe in de Hervormde Kerk te Ameide.”

We tekenen hierbij aan dat de laatste zin van het artikel betrekking heeft op het grafmonument van jonkheer Jan Wijnand Ram, een vroegere Ambachtsheer van Ameide, in 1775 vervaardigd door beeldhouwer Van Campen. Dit monument is bij de grote kerkbrand van 1953 teloorgegaan.

“Omschrijving der Perceelen onder de gemeente Ameide”

Eerste perceel. De Ambachtsheerlijkheid van Ameide, met alzoodanige regten, geregtigheden en praerogatieen als daaraan verbonden zijn, te weten:

- a. het regt van tiendheffing uit:
 1. het Oostblok op Liesveld;
 2. het Westblok op Liesveld;
 3. Zevenhoven binnen de Wetering;
 4. Zevenhoven over de Wetering;
 5. het Hoefblok;
 6. het Middelblok;
 7. het Tipblok
 8. de krijtende tienden van lammeren, biggen, bijen en ganzen, uit evengemelde blokken. De voormelde tienden zijn niet kadastraal ingedeeld, doch worden

geheven van al de landen binnen de grenzen van den polder Ameide in de gemeente van dien naam.

- b. het regt van privative jagt onder de Heerlijkheid en jurisdictie van Ameide
- c. de alternative benoeming, met den Ambachtsheer van Tienhoven, van den Predikant der gecombineerde Hervormde gemeenten van Ameide en Tienhoven, welk regt bij de eerstvolgende vacature door den Ambachtsheer van Ameide zal worden uitgeoefend
- d. de dubbele bank in de Hervormde Kerk te Ameide.

Tweede perceel. Het Stadhuis te Ameide, thans gebruikt wordende voor gemeente secretarie, raadkamer en waag, staande op den Dam binnen de gemeente Ameide, bekend bij het Kadaster dier gemeente in sectie B. onder nummer:

119 Stadhuis, vijftientachtig ellen;

Dit perceel is verhuurd aan de gemeente Ameide, tot den eersten Januarij achttienhonderd eenentachtig, voor honderd dertig gulden in het jaar, blijkens onderhandsch huur contract, waarop het relaas der registratie luidt: “In duplo geregistreerd te Gorinchem den vierden December 1800 vier enzeventig, deel 43, folio 114, recto, vak 8, een blad zonder renvoeien. Ontvangen voor recht van huur *f.* 1,95 en voor regt van borgtogt *f.* 1,04, te zamen voor regt *f.* 2,99, voor 38 opcenten *f.* 1,14, tezamen viergulden en dertien cents *f.* 4,13. De onvanger” (getekend:) Horppel

Derde perceel. Een hooikamp op Aaksterveld, onder de gemeente Ameide, strekkende van halver Aaksterveldsche steeg tot halver scheidingsloot met den Heer Zacharias Henricus de Kleijn en Consorten; bekend bij het kadaster dier gemeente in sectie A, onder nummer:

300 hooiland, een bunder, zeven en vijftig roeden, veertig ellen.

Vierde perceel. Een stuk griendland met het daarop staande driejarig rijsgewas, op Liesveld, onder de gemeente Ameide, strekkende van halver scheidingsloot met de weduwe Gerrit van Kekem en consorten tot halver scheidingsloot met Aart de Jong; bekend bij het kadaster dier gemeente in sectie B; onder nummer:

475 boschhakhout, achtenzestig roeden, negentig ellen.

Bij de openbare inzet meldden zich achtereenvolgens notaris Van Roosendaal (uit Gorinchem), de kooplieden Van der Linden en Van Kekem, aannemer De Borst Verdoorn, bouwman Jongkind en particulier De Jongh (allen uit Ameide) als serieuze gegadigden voor de koop van een der perceelen. Een week later, bij de openbare verkoping, manifesteerden zich als zodanig mr. Alting Bösken, advocaat te Gorinchem, Adrianus Paulus Hubertus Antonie de Kleijn, burgemeester van Ameide en Tienhoven, en diens plaatsgenoten Van Kesteren (meester-bakker) en Peterse (koopman). De burgemeester was overigens een jongere broer van de notaris uit Molenaarsgraaf.

Uiteindelijk zouden zij geen van allen een perceel verwerven. Bij de tweede bijeenkomst in “’t Fortuin” werden de gezamenlijke percelen namelijk “gemijnd door en in koop gegund aan” Christiaan Willem van Vleuten, aannemer te Rotterdam. Met deze transactie was een bedrag gemoeid van 17.300 gulden. Tegen het einde van de openbare verkoping verklaarde de Rotterdamse aannemer te zijn opgetreden “voor en als gemagtigde van de Hoog Edelgestrengen Heer Abraham van Stolk Corneliszoon”, die zodoende door de koop van het eerste perceel de nieuwe Ambachtsheer van Ameide werd. De transactie werd de volgende maand afgerond: blijkens een notitie van mr. J.L. Baron Nepveu ontving betrokkene op 27 mei 1876 een “bedrag van *f.* 17.300,--, zegge zeventienduizend driehonderd gulden, ter voldoening van de koopsom van de Ambachtsheerlijkheid van Ameide, het stadhuis aldaar, benevens eene partij hooi- en griendland, een en ander onder de gemeente Ameide, tezamen groot 2 bunders, 27 roeden, 15 ellen”.

Abraham van Stolk was op 24 januari 1814 in Rotterdam geboren als oudste van de negen kinderen van Cornelis van Stolk en Anna Johanna Havelaar. Hij was evenals zijn vader firmant van de Houthandel A. van Stolk en Zoonen, waarvoor zijn betovergrootvader David van Stolk op 27 september 1727 de basis had gelegd.

De illustere Rotterdammer vervulde daarnaast een groot aantal nevenfuncties. Zo was hij onder meer “Majoor-Commandant van het Korps Koninklijke Scherpschutters van Rotterdam, Kapitein der Schutterij en Bestuurder der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen”.

Niet alleen in Ameide, maar ook in Bleiswijk, Den Haag, Hillegersberg, Rotterdam en Overschie bezat Abraham van Stolk uitgestrekte landerijen, waarvan gewag wordt gemaakt in het in 2004 verschenen standaardwerk “De

Hoogstaangeslagenen in 's Rijks directe belastingen 1848 - 1917” van mr. dr. V.A.M. van der Burg en C.E.G. ten Houte de Lange, M.A. In het Algemeen Nederlandsch Familieblad (ANF) komt zijn naam voor met de toevoeging “Heer van Ameyde, Ovezande en 's Heerenhoek, Officier der Orde van de Eikenkroon en ridder van verschillende orden”. Hij was voorts een groot verzamelaar van historische prenten- een collectie, die omstreeks 1900 zou uitgroeien tot de befaamde “Atlas Van Stolk” (zie ook het daaraan gewijde artikel elders in dit blad).

Abraham van Stolk
24 januari 1814 – 6 januari 1896

Abraham van Stolk bleef Ambachtsheer van Ameide tot aan zijn overlijden (te Rotterdam) op 6 februari 1896. Hij werd opgevolgd door de op 7 mei 1845 in Rotterdam geboren Jacobus van Stolk, oudste zoon uit zijn huwelijk met Sara van der Hoop. De desbetreffende akte werd op 25 juli 1896 gepasseerd “ten kantore van mr. Alphonse Corneille Jacques de Kuyper, notaris, resideerende te Rotterdam”. In dit document wordt melding gemaakt van de landerijen, die de eerste Ambachtsheer uit het geslacht Van Stolk achtereenvolgens in 1878 en 1887 aan de oorspronkelijke vier percelen had toegevoegd. Het ging om:

“Een perceel wei- en bouwland op Zevenhoven onder de gemeente Ameide, op meergenoemde legger voorkomende Sectie B. nommers 607, 608 en 609, 610 en 611 te zamen ter grootte van drie hectaren drie en veertig aren vier en zestig centiaren.

Eenige rietzouwenland in den Ouden Zederik onder de gemeente Ameide, op gemelden legger voorkomende Sectie B. nommers 740, 744 en 745 te zamen ter grootte van twee hectaren vijf en zestig aren zeventig centiaren.

Welk een en ander door den erflater is verkregen blijkens proces verbaal van verkoop op de zevenden Maart achttien honderd acht en zeventig door den te Meerkerk resideerenden Notaris Bastiaan Jacob Bodde.

Een perceel hooiland op Aaksterveld onder de gemeente Ameide genaamd “de Visser” op genoemden kadastralen legger voorkomende Sectie A. nommer 283 ter grootte van eene hectare vijf en veertig aren tien centiaren. Door den erflater verkregen blijkens procesverbaal van de verkoop op den zevenden Maart achttien honderd acht en zeventig door genoemden Notaris Bodde opgemaakt.

Jacobus van Stolk
7 mei 1845 – 15 april 1920

Een perceel weiland genaamd “ Het Koningsakkertje” gelegen op Aaksterveld onder de gemeente Ameide, op gemelden kadastralen legger voorkomende Sectie A. nummer 297, 298 en 299 te zamen ter grootte van eene hectare zeven en tachtig aren tachtig centiaren. Door den erflater verkregen blijkens proces verbaal van verkoop op den zeventienden October achttien honderd zeven en tachtig door den destijds te Gorinchem resideerenden Notaris Wilhelmus Jacobus Ulrich van Roosendaal”.

Jacobus van Stolk trad ook in de voetsporen van zijn vader als firmant van de Houthandel A. van Stolk en Zoonen en als collectioneur van oude prenten. Verder was hij lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland en lid van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam.

Evenals zijn vader was Jacobus van Stolk tot aan zijn dood Ambachtsheer van Ameide. Hij overleed op 15 april 1920 in Rotterdam. Zijn opvolger was “zijn eenigen erfgenaam, het eenig uit zijn huwelijk met zijne vooroverledene echtgenote Vrouwe Elisabeth Crena de Jongh nagelaten kind, den Heer Abraham van Stolk Jacobuszoon, geboren 11 maart 1872 te Rotterdam”, aldus een passage van de akte, die pas op 14 oktober 1926 voor de Rotterdamse notaris mr. Rudolph Diederick Rust werd gepasseerd.

Abraham van Stolk Jacobuszoon zou aanzienlijk korter Ambachtsheer van Ameide zijn dan zijn vader en zijn grootvader door zijn plotselinge overlijden op 16 april 1929 te Bosch en Duin, gemeente Zeist. Uit zijn huwelijk met Louise Chabot waren drie kinderen geboren: een dochter en twee zoons, van wie de oudste, Jacobus van Stolk Abrahamszoon, volgens de desbetreffende akte van de eerder genoemde notaris mr. Rust op 19 november 1930 de Ambachtsheerlijkheid Ameide kreeg toebedeeld, “met alle rechten, gerechtigheden en praerogatieven daaraan verbonden”.

Dezelfde notaris was ruim een jaar eerder – op 14 oktober 1929 – ook betrokken geweest bij de transformatie van de “Firma A. van Stolk en Zoonen” in de “Abraham van Stolk en Zoonen Naamloze Vennootschap”. De nieuwe onderneming kreeg een Raad van Bestuur, waarvan Jacobus en zijn jongere broer Louis lid werden. De eerstgenoemde werd tevens voorzitter.

De naamloze vennootschap zou in het begin van de tweede helft van de vorige eeuw het predikaat “Koninklijke” verwerven, bij welke gelegenheid de naam werd gewijzigd in “Abraham van Stolk en Zoonen, Koninklijke Houthandel N.V”.

De achterkleinzoon van de eerste Ambachtsheer van Ameide uit het geslacht Van Stolk was langer in functie dan zijn voorgangers: van 1 januari 1930 tot 4 december 1964. In die periode vond - in 1961 - de overdracht plaats van het oude stadhuis op de Dam, waarvoor de gemeente Ameide het symbolische bedrag van één gulden betaalde. Het uit 1644 daterende monument werd in de daaropvolgende jaren gerestaureerd door de firma Woudenberg uit Ameide en wordt nog altijd gebruikt, met name voor trouwplechtigheden en voor bijeenkomsten van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

Abraham van Stolk Jz.
11 maart 1872 – 16 april 1929

Jacobus van Stolk overleed op de al gememoreerde 4^e december van het jaar 1964 “zonder achterlating van ad- of descendenten” (= nakomelingen). Zijn huwelijk met mevrouw Valeria Basilevitch was namelijk kinderloos gebleven. Dit leidde ertoe dat de Ambachtsheerlijkheid van Ameide blijkens de desbetreffende akte van de Rotterdamse notaris Theodorus Johannes Josephus Maria Havermans op 30 juli 1969 met terugwerkende kracht werd toebedeeld aan Louis van Stolk, de eerder genoemde jongere broer van de overleden Ambachtsheer.

Zoals vermeld, was Louis van Stolk evenals zijn broer verbonden aan de “Abraham van Stolk en Zoonen, Koninklijke Houthandel N.V.”, eerst als lid van de Raad van Bestuur en later als directeur. In zijn tijd werd – op 6 april 1967 – de Atlas van Stolk in bruikleen gegeven aan de gemeente Rotterdam. De collectie werd ondergebracht in het Schielandhuis, een museum in het hart van de stad.

Jacobus van Stolk Azn.
overleden op 4 december 1964

Louis van Stolk
overleden op 16 maart 1986

Louis van Stolk was Officier in de Orde van Oranje – Nassau. Hij werd als Ambachtsheer en als directeur-eigenaar van het familiebedrijf opgevolgd door zijn zoon, dr. Abraham van Stolk. In 1984 trok de familie Van Stolk zich uit de houthandel terug.

Sinds de zomer van 1997 is de op 5 september 1926 te Rotterdam geboren Adriaan Pieter van Stolk Ambachtsheer van Ameide. Hij is een neef van zijn voorganger. Anders dan een groot aantal familieleden was de zevende Ambachtsheer uit het geslacht Van Stolk niet actief in de hout-, maar in de graanhandel. Zo was hij bestuurslid van het Comité van Graanhandelaren in Rotterdam en gedelegeerd commissaris van de Graanhandel Koninklijke Van Stolk B.V.. De in het Belgische Kalmthout wonende Ambachtsheer was voorts president-directeur van de Société Belge de Meunerie (in Antwerpen) en commissaris van de Haven- en Scheepvaartbedrijven en de Nidera Handelsvereniging (beide in Rotterdam), de Billiton Mij (in Den Haag) en de Britisch Petroleum Mij (in Amsterdam). Ook was hij van 1974 tot 1994 adviseur van de Landbouwcommissaris van de Europese Unie (E.U.).

Adriaan Pieter van Stolk, Bachelor of Science en Master of Science van het prestigieuze Massachusetts Institute of Technology in Cambridge, U.S.A., werd in 1975 benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau en is begiftigd met de penning van het ministerie van Landbouw (1968), de zilveren penning van de Kamer van Koophandel te Rotterdam (1976) en “De Nederlandse Zilveren Broodmand” (1990).

Onvoorziene omstandigheden voorbehouden, zal de Ambachtsheer zijn functie op zaterdag 23 september van dit jaar overdragen aan zijn op 11 oktober 1973 in Rotterdam geboren zoon Christian Cornelis van Stolk, die woonachtig is in Hatfield Peverel in het Engelse graafschap Essex. De aantredende Ambachtsheer werkt in het Verenigd Koninkrijk als adviseur van de overheid. Hij heeft gestudeerd aan Tufts University (Boston, Massachusetts) en de John Hopkins University – School of Advanced International Studies (Washington D.C.) en zijn doctoraal gehaald aan de London School of Economics.

Mevrouw Van Stolk, geflankeerd door de scheidende en de aantredende Ambachtsheer.

De overdracht vindt in de late namiddag plaats in het oude Stadhuis op de Dam. Ter gelegenheid daarvan organiseert de Paardenmarktcommissie van Ameide en Tienhoven een rijtour. Het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Zederik zal in het stadhuis als gastheer optreden, bijgestaan door enkele bestuursleden van de Paardenmarktcommissie en de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Het Tamboerkorps Ameide en Ameide's Fanfare Korps (AFK) zullen de overdracht muzikaal opluisteren.

Gert Groenendijk/Hans van den Heuvel

De auteurs hebben bij het schrijven van dit artikel geput uit oude documenten van de heer A.P. van Stolk. Ze zijn de scheidende Ambachtsheer zeer erkentelijk voor de beschikbaarstelling van deze documenten.

Een schoolreisje in 1890 naar de Diergaarde in Rotterdam¹

*AMEIDE, 25 Aug. Vrijdagmorgen te 7 uren waren al de leerlingen der openbare school van Ameide en Tienhoven, een 4-tal zieken en afwezigen uitgezonderd, eendrachtelijk in de school te Ameide bijeen, om onder toezicht van het onderwijzend personeel en ongeveer een 20-tal geleiders en geleideressen den voorgenomen pleziertocht naar Rotterdam te maken per raderstoomboot 'Krimpen a/d Lek', die daartoe reeds den vorigen avond alhier was aangekomen.

Het weder, dat zich des nachts en in den vroegen morgen zeer ongunstig liet aanzien, was inmiddels in het prachtigste zomerweder veranderd. Alvorens zich aan boord te begeven, werd eene aubade gebracht aan den milden gever van dit feest, die, ondanks het vroege ochtenduur, reeds met ZijnEd. echtgenoot aanwezig was om den aftocht gade te slaan. Na afloop daarvan viel de muziek in van het Leerdamsche muziekcorps, dat onder geleide van den heer Van Wijk de reis zou medemaken.

De inscheping aan boord van de met vlaggen getooide stoomboot ging volmaakt ordelijk in haar werk, en onder vroolijke fanfares en het gejuich der menigte op den dijk, ving de tocht aan.

Onderweg liet de muziek zich gedurig hooren en werd een gretig gebruik gemaakt van de proviand, die in overvloed aan boord was; vooral de saucisse-broodjes en de heerlijke limonade vielen bijzonder in den smaak en 't was een genot te zien hoe de kleinen zich daaraan te goed deden. Zoo kwam men precies te 10 uren in de opgewekste stemming aan 't Oude Hoofd te Rotterdam aan; 3 open tramwagens stonden daar gereed om de kleinste leerlingen naar de Diergaarde te rijden, terwijl de grootere daarheen wandelden. Aldaar aangekomen werd het gezelschap verwelkomd door den grijzen Ambachtsheer van Ameide, den heer A. van Stolk Czn. Blijkbaar deed het dien kindervriend goed zich onder zulke gezellige omstandigheden te bevinden, te midden dier kleinen, wien hij gedurig toont zoo'n goed hart toe te dragen. Ook bij deze gelegenheid weder bereidde hij hun eene aangename verrassing, namelijk voor zijne rekening op het zich daartoe zoo uitstekend leenend terrein van het restaurant, van het gansche gezelschap eene photographie te maken.

Na afloop daarvan begaf men zich gezamenlijk naar binnen, waar het noodige gereed stond. Groot en klein versterkte daar den inwendige mensch. 't Meest van allen smulde nu de goede Ambachtsheer, niet aan de spijzen maar aan het opwekkende tooneel dat thans de zaal opleverde, en tot weenens toe geroerd was hij, toen hem door de kinderen een toepasselijk lied werd toegezongen.

Hij sprak hun daarna toe in woorden blakende van liefde tot den Koning en het Vaderland en voor de kinderen, in wier midden hij stond, gaf hun vele, als 't ware vaderlijke wenken om zich steeds gelukkig te kunnen gevoelen in-en tot nuttige deugdzame leden op te groeien van de maatschappij. De woorden van den 77-jarige maakten op allen een diepen indruk en eene daverende toejuiching volgde toen hij aan 't slot zijner toespraak bekend maakte, voornemens te zijn aan ieder, die op de heden genomen photographie voorkwam, een exemplaar ten geschenke te geven-en-zoo hij frisch en gezond mocht blijven, die zelf in Ameide te komen brengen.

Het hoofd der school, de heer Degenhardt, bedankte den Ambachtsheer voor de vernieuwde blijken van toegenegenheid, heden aan zijne leerlingen bewezen en beval hen voortdurend in zijne gewaardeerde bescherming aan. Alsnu begaf het geheele gezelschap zich weder in de

¹ Dit artikel verscheen in de Schoonhovensche Courant van 30 augustus 1890.

Diergaarde en wekte natuurlijk het vele en ongewone dat daarin te zien valt en niet het minst het natuurschoon, in hooge mate de bewondering der jeugd op.

Tegen half drie werd de Diergaarde verlaten, maakten de grootste leerlingen eene wandeling naar de merkwaardigste punten der stad en stonden voor de kleinsten weder de trammen gereed, die hen eerst naar het Park, toen naar de Passage en vervolgens naar de boot aan de Maas brachten.

Eene aardige beleefdheid was het voorzeker van de Tram-Directie, om gedurende den ganschen dag den Hoofdconducteur ter beschikking van het gezelschap te stellen. De voortdurende tegenwoordigheid van dezen humanen en behulpzamen tramveteraan, die reeds de helft zijner beenen in den tramdienst is kwijt geraakt, verhoogde niet weinig de veiligheid en het genot.

Ten half vijf stak 'Krimpen a/d Lek' van wal en werd de terugtocht aanvaard. Zoo mogelijk was de stemming nog gezelliger en vroolijker dan des morgens, waartoe ook de prachtige zonnige avond niet weinig het zijne toebracht. Precies ten half acht werd Ameide bereikt en had onder toevloed van een groote mensenmassa de ontscheping in volmaakte orde plaats. Weder schaarde alle kinderen zich vóór de woning van den heer Van der Poel, zongen aldaar een danklied, begaven zich toen naar de school en vervolgens huiswaarts, opgetogen en geheel vervuld van al hetgeen zij op deez' enkelen dag hadden gezien en genoten, maar niet minder van dankbaarheid jegens het edele echtpaar dat hun dezen onvergetelijken feestdag had bereid. De muziek liet zich nog eenigen tijd op den Dam hooren, waarna het geheele Corps zich begaf naar den heer Diepenhorst, waar het, met de geleiders en geleideressen der kinderen nog een paar uren gezellig en genoeglijk in de groote zaal doorbracht.

Ten slotte een woord van lof aan het hoofd der school en 't andere onderwijzend personeel in 't bijzonder en aan alle medewerkers in 't algemeen voor de onberispelijke organisatie en de uitstekende leiding van het feest, waaraan het te danken is, dat alles in de grootste orde en tot ieders tevredenheid afliep.

Fragment uit de foto van de volgende bladzijde; zo ging de schooljeugd in 1890 op de foto

Met zijn allen op de foto voor het restaurant van de diergaarde.²

Nog enkele details uit de grote schoolfoto

² Met dank aan mevrouw Van der Maas van de Atlas van Stolk voor de hulp om dit artikel uit de Schoonhovensche Courant en de twee foto's te lokaliseren in de archieven in Rotterdam.

De Atlas Van Stolk; levensbericht van Jacobus van Stolk

Op de website van de digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren is het Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde van 1920 gepubliceerd. In dit jaarboek is het levensbericht van Jacobus van Stolk Abrahamszoon opgenomen. Dit levensbericht is geschreven door E. Wiersum. Aangezien Jacobus van Stolk Abrahamszoon van 1896 tot 1920 Ambachtsheer was van Ameide wordt dit artikel hier geplaatst.

Jacobus van Stolk, oudste zoon van Abraham van Stolk Cz. en van Sara van der Hoop, werd geboren te Rotterdam 7 Mei 1845, trouwde 16 Maart 1870 te Dordrecht met Elizabeth Crena de Jongh en stierf 15 April 1920 te Rotterdam.

Hij is lid geweest van de Provinciale Staten van Zuid-Holland en van de Kamer van Koophandel en Fabrieken zijner woonplaats, doch is overigens in het openbaar leven niet bijzonder op den voorgrond getreden. Zijn drukke werkring als hoofd van A. van Stolk en Zoonen's houthandel liet hem daartoe trouwens geen tijd. Daar de aanleiding tot zijn benoeming als lid onzer maatschappij gelegen was in de voortreffelijke wijze, waarop hij den atlas Van Stolk verzorgde, kan hier buiten beschouwing blijven, wat hij als man van zaken gepresteerd heeft, doch moeten daarentegen zijn verdiensten als verzamelaar van Nederlandsche historieprenten bijzonderlijk vermeld worden.

Reeds veel vroeger was J. van Stolk's vader, de heer A. van Stolk Cz., met het aanleggen der verzameling begonnen. Omstreeks 1835, toen hij nauwelijks 21 jaar oud was, bracht deze zijn eerste prenten bijeen. Het was, zooals hij zestig jaar later mededeelde, toen nog de goede tijd daarvoor. Wel waren er ook toentertijd verschillende concurrenten onder de talrijke bezitters van historische atlassen, maar de prijzen van aankoop werden niet opgedreven. De heer Van Stolk kon voor weinig geld heel wat samenbrengen. Hij ging hiermee door, totdat hij lid werd van de firma A. van Stolk en Zoonen. Toen had hij weinig tijd en gelegenheid meer om zich aan de uitbreiding van den atlas te wijden. Zelfs zag hij het nut in, om zijn verzamelgebied te beperken. In overleg met den toenmaligen archivaris der gemeente, den heer J.H. Scheffer, deed hij voor een betrekkelijk lagen prijs een groot aantal Rotterdamsche prenten aan de archiefverzameling over. Deze kreeg door die transactie een prachtige uitbreiding, die den stoot gaf tot het uitgeven van een gedrukten catalogus. 'Door den aankoop der rijke prentverzameling betreffende Rotterdam van den heer A. van Stolk Cz.', zoo vermeldt het archiefverslag over 1865, 'werd de in het archief berustende verzameling zoo volledig en belangrijk, dat onmiddellijk tot de bewerking van een uitvoerigen catalogus kon worden overgegaan'. Onder den titel 'Roterodamum Illustratum' verscheen deze, 1868 en volgende jaren, bij Wed. P. van Waesberge en Zoon te Rotterdam.

Toen de heer A. van Stolk Cz. zich uit de zaken terugtrok, kwam de oude verzamellust echter weer bij hem boven. Geholpen door den heer G. van Rijn, den lateren gemeente-bibliothecaris, destijds ambtenaar aan het Rotterdamsche archief, met wien hij in 1891 in aanraking kwam, deed hij nieuwe aankopen. En ook aan de ordening en beschrijving werd nu meer moeite besteed. Tot nog toe waren de platen door den eigenaar zelf slechts chronologisch geordend en in een 70-tal portefeuilles ingedeeld. Nu echter werd de heer Van Rijn met de beschrijving belast en het eerste deel van diens arbeid verscheen nog tijdens het leven van den heer Van Stolk, in 1895. De hoofdtitel luidt: 'Katalogus der historie-, spot- en zinneprenten betrekkelijk de geschiedenis van Nederland, verzameld door A. van Stolk Cz., gerangschikt en beschreven door G. van Rijn' en een tweede kortere titel 'Beredeneerde beschrijving van den atlas Van Stolk'.

Het werk bestaat, voor zoover het nu tusschen 1895 en 1908 verschenen is, uit negen deelen, waarvan de eerste zeven door den heer G. van Rijn alleen, de laatste twee met den

heer C. van Ommeren samen zijn bewerkt. Van diens medewerking wordt trouwens reeds in een vroeger deel gewag gemaakt. Het laatste nummer is 7281; met de aanvullingen zijn dus in dit werk nagenoeg 7500 nummers nauwkeurig, wellicht hier en daar wat al te minutieus, beschreven. Ze beginnen ongeveer 100 vóór Christus met de aankomst der Batavieren hier te lande en eindigen met de Belgische onlusten 1830-1832; de prenten betreffende zeden en gewoonten zijn zelfs tot 1850 vermeld. De beschrijving van de rest der verzameling is nog slechts voor een gedeelte gedrukt.

De oorspronkelijke eigenaar der verzameling had van de uitgave van den gedrukten catalogus alleen het eerste deel mogen zien; reeds 6 Febr. 1896, nog vóór het tweede deel voor de helft was afgedrukt, had hij het tijdelijke met het eeuwige verwisseld.

Tot behoud van de verzameling, die hem na aan het hart lag, had hij echter de noodige voorzorgsmaatregelen genomen. Hij had bepaaldelijk een catalogus gewenscht, opdat ieder zou kunnen zien, welk een omvang en welk een belang de verzameling voor de geschiedenis had en daar hij de hoop voedde, dat na zijn dood de atlas in zijn geheel zou blijven, had hij daartoe bij uitersten wil de gelegenheid opengesteld.

Het was nu de vraag: 1^e wat er met den atlas zou gebeuren en 2^e of de druk van den catalogus zou worden voortgezet. De oplossing was de meest gelukkige, die men zich denken kon. De oudste zoon van den overledene, de heer J. van Stolk Az., werd eigenaar van den atlas en besloot, in overeenstemming met den wensch zijns vaders, de uitgave van den catalogus voort te zetten, aan welk besluit wij de acht volgende deelen te danken hebben.

Naarmate de gedrukte beschrijving voortgang had, kreeg de atlas Van Stolk meerdere bekendheid, met het gevolg, dat steeds meer personen bij den heer Van Stolk om toegang aanklopten. Zij vonden dan daar in de stille, gezellige woning aan de Schie de meest hupsche ontvangst en de grootste bereidheid tot medewerking. En als de bezoeker, eertijds met den heer Van Rijn, later met den heer Van Ommeren, de noodige portefeuilles had nagezien, gebeurde het bijna steeds, dat ook de gemoedelijke eigenaar van al deze schatten een praatje kwam maken, om zich op de hoogte te stellen, wie en voor wat doel men zijn atlas kwam raadplegen. En dan bleek den bezoeker toch ook al heel spoedig, hoe de heer Van Stolk het bezit van den atlas op prijs stelde en hoe hij er plezier in had, dat deze zooveel geraadpleegd werd. Want geen eenigszins belangrijke tentoonstelling kan er tegenwoordig worden gehouden of voor het historisch gedeelte roept men de hulp van den atlas Van Stolk in, geen geïllustreerd geschiedkundig werk komt tot stand, of hij moet het materiaal voor de verlichting leveren. Voor optochten, voor tooneelvoorstellingen, voor lezingen met lichtbeelden is evenzoo de atlas onontbeerlijk. Voor den heer Van Stolk, die, als volbloed zakenman, de verzameling waarschijnlijk hoofdzakelijk uit piëteit voor zijn vader had overgenomen, moet dit drukke gebruik toch wel stellig een groote voldoening geweest zijn.

En thans, na zijn verscheiden, welk lot zal nu den atlas te beurt vallen? Het zal voor velen een geruststelling zijn te vernemen, dat de zoon van den overledene, de heer A. van Stolk, voorloopig den atlas op dezelfde wijze als voorheen zal blijven beheeren, terwijl ook in den vervolg de verzameling ruimschoots toegankelijk zal zijn.

Dit zal ongetwijfeld gehandeld zijn in den geest van den man, aan wien dit korte herdenkingswoord gewijd is; door de onbekrompen wijze, waarop deze zijn collectie ter beschikking stelde van iedereen die er met wezenlijke belangstelling om vroeg, heeft hij velen in hooge mate aan zich verplicht.

Jacobus van Stolk¹
1845 – 1920

¹ Van houtnegotie tot Houthandel N.V. 1727-1952; Gedenkboek bewerkt door W.A.H. Crol

Op zoek naar mijn voorouders (Leenaert Nicasiusz)

Vele jaren heb ik besteed aan het in kaart brengen van de nakomelingen, en hun historie, van mijn voorouder Tonnis Jans Koning, landbouwer en kerkvoogd te Middelbert (nu gemeente Groningen) en gezworene van het Gerecht Selwerd. Een vroegere poging tot het opstellen van een parenteel bleef hierdoor wat liggen. Sinds twee jaren heb ik dit weer opgepakt. Van vaders kant (tot ca 1400) liggen de wortels stevig verankerd in het Groningerland met als centrum de gemeente Loppersum. Van moederskant (Boelens) leefden de voorouders voornamelijk in de stad Groningen (tot ca 1600).

Ca. 95 % van de huwelijken betreft mensen uit de eigen streek. De overige 5 % zijn huwelijken met mensen afkomstig uit Duitsland. Er was echter 1 uitzondering, namelijk Leendert Nicasius, geboren te Amersfoort, die op 20-10-1716 te Groningen huwde met Hindrica (Henrica) Caspers Scheidemeijer (getuige Casper Scheidemeijer als vader).

Begin 2006 heb ik in eerste instantie hier een reis naar Utrecht aan gewaagd, waar ik echter er al gauw achter kwam dat ik beter in het archief te Amersfoort terecht kon. Dus nog maar een reisje er aan besteed. De overgrootvader van mijn Leendert Nicasius bleek Leenaert Nicasius te zijn die, komende uit Ameide, in 1619 het burgerrecht van de stad Amersfoort verkreeg.

Bijzonder verrast was ik toen bleek dat van deze Leenaert Nicasius een portret geschilderd was, dat in het Flehite museum te Amersfoort ten toon is gesteld. Het is wel een heel leuke ontdekking een portret te vinden van een voorouder uit ca 1651. Het blijkt dat deze geborene uit Ameide een bijzonder gewaardeerde inwoner van Amersfoort is geweest. Het volgende heb ik gevonden.

De Onze Lieve Vrouwe Kerk te Amersfoort.

In 1444 ging een Nijkerks meisje naar Amersfoort om als novice te worden opgenomen in het Sint-Agnietenconvent. Van huis had zij een Mariabeeldje meegenomen. Dat beeldje kwam haar bij nader inzien wel wat simpel voor en bij de Kamperbuitenpoort gooide ze het in de stadsgracht. Kort daarna kreeg Grietje Ghisen in een droom van Ons Lieve Vrouwe de vermaning om naar de stadsgracht te gaan. Daar zou zij onder het ijs een beeldje vinden van Onze-Lieve-Vrouwe. Eerst geloofde ze er niet in. Maar toen de droom zich nog twee maal herhaalde gaf ze toch gehoor aan de opdracht.

Inderdaad vond ze op de plaats die haar was aangeduid een Mariabeeldje. Grietje Ghisen vond het allemaal nogal bijzonder en vertelde het haar biechtvader. Die droeg haar op het beeldje naar zijn huis te brengen. In de nacht die daar op volgde en de volgende dag gebeurden er in het huis van de biechtvader opmerkelijke dingen.

Enige tijd later werd het beeldje in de Onze-Lieve-Vrouwekapel geplaatst. Weldra bezochten duizenden pelgrims de kapel om onder meer genezing te vinden voor hun kranke leden, chronische kwalen of ander ongerief. Door bijdragen van de pelgrims, maar waarschijnlijk ook door de Amersfoorters zelf, werd geld bijeen gebracht om op de plaats van het kapelletje aan het eind van de vijftiende eeuw een kruiskerk en een imposante toren te bouwen, de Onze-Lieve-Vrouwetoren.

De vondst van het Mariabeeldje door Grietje Ghisen onder het ijs. Eigendom van de Oud-katholieke kerk van de Heilige Georgius Amersfoort

Op 7 februari 1651 werd de spits van de toren door de bliksem getroffen. Alles wat zich boven de gesloten ui bevond, was zwaar beschadigd en het torenkruis ging verloren. Stadstimmerman Leenaert Nicasius onderscheidde zich bij die gelegenheid door heldhaftig optreden. De stukken melden dat hij

”goede plichten heeft gedaen, klimmende door het luijk van de bovenste loode solder uijt, all waer hij rondom van de brandende stijllen omcingelt stondt, sulx dat zijn klederen van sijn lijf branden en seer van smeltende loodt als met sneeuw bedropen wierdt, doch echter heeft door Gods Goedheijt, den brandt vorder gesteuijt”.

Door met de bijl de brandende delen weg te hakken voorkwam hij dat de gehele toren afbrandde. De verrichtingen van Leenaert hebben op zijn stadsgenoten blijkbaar indruk gemaakt, want hij kreeg een beloning van vijftig Carolus guldens, een nieuw kostuum en een lijfpensioen van eveneens vijftig gulden. Niemand minder dan Jacob van Campen, de bekende bouwmeester, schilderde een fraai portret van Leenaert met de uitslaande brand op de achtergrond. Het schilderij hangt thans in museum Flehite.

Later zijn in Amersfoort de volgende straten naar hem vernoemd: de Leenaert Nicasiusstraat en de Leenaert Nicasiusdwarsstraat.

In de periode 1993-1995 werden aan de Onze Lieve Vrouwetoren ingrijpende restauratiewerken uitgevoerd. Bij die gelegenheid zijn onder meer twaalf consoles vernieuwd. Deze afbeeldingen van belangrijke personages uit de geschiedenis van de stad bevinden zich op ongeveer twintig meter hoogte, in de binnenhoek van de steunberen. Eén van de twaalf consoles op de Onze Lieve Vrouwetoren beeld Leenaert Nicasius uit, de stadstimmerman. De beeldhouwer was Ton Mooy. (Uit “Toren door de tijd” van Cor van den Braber)

Genealogie Leenaert Nicasius

Eerste Generatie

1. **Leenaert Nicasius**, overleden circa 1658, van beroep stadstimmerman. Op 05-07-1619 verkrijgt Leendert Nicasius, komende uit Ameide, het burgerrecht van de stad Amersfoort. Zijn zoon Nicasius Lenaertsz volgt hem in 1654 als aannemer/timmerman op. Getrouwd 19-06-1619 in Amersfoort, **IJtgen Aerts**.

Kinderen:

- + 2 i. **Nicasius Leenaertsz**.

Tweede Generatie

2. **Nicasius Leenaertsz**, gedoopt 08-11-1622 in Amersfoort, van beroep timmerman. Niet zeker is welke kinderen uit welke vrouw geboren zijn.

Nicasius Leendertsen woonde in 1667 in de Brouwerstraat. Dit blijkt uit de volgende: Jan Penders en zijn vrouw Maria Gosens gaan op 25-05-1667 een lening aan van 341 gulden met als onderpand een huis aan de Brouwerstraat. Belending aan de ene zijde Nicasius Leendertsen, timmerman en belending aan de andere zijde Claes Reijniersen. (Archief Eemland inventarisnummer 436-26)

In 1679/1680 koopt Nicasius Leendertsen een deel van een aangrenzend hof er bij blijkens de volgende acte: Datum 07-02-1680. Verkoper de weduwe ende boedelharster van Christiaan Haverman. Bij openbare afslag aan Isaëqh Hermens Craen, bakker, op 21 oktober 1679 verkocht. Omschrijving: huis en hofstede, bestaende in drie woningen, gelegen achter het stadhuis op de hoek van de Vijver (Vijverstraat) met de hof daaraan behorende, waarvan een deel is verkocht aan Nicasius Lenaertsz, mr. Timmerman, en een deel aan Claes Reyniersz, cramer, welke gedeelten oock algereets van de voorzegde hof met een stenen muur afgescheiden zijn ende alsulcx buyten de voorzegde vercopinge blijven. Belending 1 aan de ene zijde Nicasius Lenaertsz. Belending 2 aan de andere zijde de Vijver. (Archief Eemland inventarisnummer 436-28)

Op 08-09-1725 is de boedelscheiding van Nicasius Leenardsen beschreven. Echtgenoot is Annetje Peters Van Wassenberg. Eerder gehuwd geweest met (wedn. van:) Jannetje Jans. Omschrijving: huis Achter het Stadhuis op de hoek van de Krommestraat. Opmerkingen: 8 kinderen als erfgenamen: Jan -, Nicasius -, Hendrik -, Yda -, Reijertje -, Judith -, Leendert - en Jannetje Nicasiusen. (Archief Eemland A. van Veerssen AT 033a001).

(1) Hij trouwde met **Jannetje Jans**. (2) Getrouwd voor 1673, **Anna Pieters (van Wassenberg)**.

Kinderen van Jannetje Jans:

- 3 i. **Jan Nicasius**.
+ 4 ii. **Nicasius Nicasius**.
+ 5 iii. **Hendrick Nicasius (Leijdekker)**.
6 iv. **IJda Nicasius**. Hun huwelijkse voorwaarden zijn beschreven op 21-04-1692. Getrouwd circa 1692, **Barth Janssen van Pippingh**.

Barth Janssen van Pippingh en zijn vrouw Ida Nicasius, burgers van Amersfoort kopen op 09-05-1708 een woning van Jacobus Pietersen Feer en zijn vrouw Geertruijd Palmer. Omschrijving: een huis, hof en hofstede, staande op de hoek van de Lavenderstraat, vanouds genaamd Sint-Nicolaas. Belending 1 aan de ene zijde Catharina Morraij, weduwe van Johan Fojert. Belending 2 aan de andere zijde de weduwe van Johan Both. (Archief Eemland inventarisnummer 436-31)

Na "enige tijd" zijn zij uit elkaar gegaan. Ida leeft bij haar broer Henrick Leendert Nicasius, haar man Bartholomeus Jans van Pepping bij Johannes Eck. Ida heeft alleen kleren en meubels meegenomen, met het overige heeft haar man kost en inwoning gekocht bij Johannes van Eck. Op 19-09-1714 herroepen ze de acte huwelijkse voorwaarden. Ieder mag zijn eigendommen beheren zonder dat zij de eigendommen beschreven hebben. Er zijn geen kinderen.

Kort daarna overlijdt Bartholomeus. De boedelscheiding is beschreven op 20-03-1715. Datum van overlijden is niet vermeld. 1) comparant: Ida Nicasius, wed. van Bartholomeus Jans van Pepping, geassisteerd van haar broer Henrick Leendert Nicasius (Nicazius). 2) comparant voor het erfdeel van haar man: Johannes van Eck (koornkooper in Amersfoort). Het erfdeel van Ida Nicasius is nu 75 gulden. (Archief Eemland S. van Brinckesteyn AT 030b001).

- 7 v. **Reijertje Nicasius**, begraven 15-12-1729 in Amersfoort. Lieve Vrouwe kapel te Amersfoort.
+ 8 vi. **Judith Nicasius**.

Kinderen van Anna Pieters (van Wassenberg):

- 9 vii. **Leonardus Nicasius**, gedoopt 02-04-1673 in Amersfoort. RK parochie 't Zand Amf., susp Catharina Scheerders. Leonardus is jong gestorven.
+ 10 viii. **Leendert Nicasius**.
11 ix. **Jannitjen Nicasius**.

4. **Nicasius Nicasius**, van beroep timmerman. Getrouwd 11-03-1690 in Amersfoort, **Willemetje Willems**.
Kinderen:
 - 12 i. **Joanna Nicasius**, gedoopt 02-06-1690 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Anna Pieters.
 - 13 ii. **Willem Nicasius**, gedoopt 20-07-1693 in Amersfoort, RK parochie Muurhuizen Amf. begraven 15-06-1716 in Amersfoort. St Joriskerk te Amersfoort.
 - 14 iii. **Maria Nicasius**, gedoopt 02-12-1694 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Jannetie Willems.
 - 15 iv. **Maria Nicasius**, gedoopt 25-06-1697 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Wijmpie Willems.

5. **Hendrick Nicasius (Leijdekker)**, begraven 11-06-1728 in Amersfoort, van beroep loodgieter. tweede keer gehuwd 19-04-1692 te Amersfoort als weduwnaar van Fijtje Claas met Theodora Harmens (Dirkje Harms). begraven 11-06-1728 Lieve Vrouwe kapel te Amersfoort.
 Op 13-11-1691 koopt Henrick Nicasius Leydekker publiek een pand aan de Krommestraat. Verkoper Nicolaes Leijdenhorst en zijn vrouw Martina Peters.
 Transport van een zekere huijsinge, hoff en hoffstede, bestaande uit twee woningen, staande in de Crommestraat op de hoek van 't straatje bij het eerste bruggetje, belend aan de ene zijde: het straatje; en aan de andere zijde: Jan van Asch. (Archief Eemland Recordnr 9574).
 Op 28-10-1715 is Henrick Willems overleden op Ambonia (in september 1701 met het schip "Den Bergh" naar Oostindie gevaren). Omschrijving van zijn goed: soldij. Henrick Willems was een zoon van Evertje Henricx. Haar broer is Harmen Henricks, overleden. Deze zijn kinderen zijn: Dirckje Harms, gehuwd met Henrick Nicasius (loodgieter), en Henrik Harms. Dirckje en Henrik Harms zijn dus volle nicht en neef van Henrick Willems. Zij zijn de erfgenamen en machtigen hun zoon Nicolaes (Claes) Nicasius. Waarschijnlijk moet deze naar de OostIndische Compagnie om de soldij te innen. Akten machtiging: 30-05-1718 S. van Brinckesteyn AT 030b002. (Archief Eemland Recordnr 6343).
 (1) Getrouwd 12-05-1685 in Amersfoort, **Sophia Nicolaes (Fijtje Claes Huijrluijt)**, (dochter van **Claes Huijrluijt (Urelut)** en **Geertruijt Jans**) overleden voor 1692. (2) Getrouwd 19-04-1692 in Amersfoort, **Theodora Harmens (Dirkje Harms)**, (dochter van **Harmen Henricksz**).
Kinderen van Sophia Nicolaes (Fijtje Claes Huijrluijt):
 - 16 i. **Joannes**, gedoopt 23-03-1686 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Anna Pieters.
 - 17 ii. **Joanna Nicasius van Gershoven**, gedoopt 29-05-1687 in Amersfoort, RK parochie Muurhuizen Amf., susp Judith Nicasius. overleden 1764 in Amersfoort.
 Op 30-04-1764 leent Johanna Hendrikje van Gershoven, bejaarde ongehuwde dochter, 300 gulden van Elizabeth Arisman, ongehuwd. Onderpand is het huis en erf in de Krommestraat, tegenover de Haversteeg, op de hoek van het straatje gaande naar het eerste bruggetje, met een woning in hetzelfde straatje. (NB Dit is nog steeds dezelfde woning door haar vader gekocht) (Archief Eemland inventarisnummer 436-38 aktenummer 16)
 Op 12-06-1764 wordt de boedel beschreven van Johanna Hendriks van Gershoven. Overleden onlangs. Verklaring inzake opgave boedel naar beste weten door de inwonende dienstmeid. (Archief Eemland A. Methorst AT 037a029)
 Op 22-12-1764 wordt de woning van de overleden Johanna Hendriks van Gershoven (of Nicasius) verkocht. Omschrijving: huis en woning erachter in de Krommestraat. (Archief Eemland A. Voskuyl AT 042a002 rep 242).
 - 18 iii. **Claas Nicasius**, gedoopt 22-10-1689 in Amersfoort, overleden 1734-1735 in Amersfoort.. Blijkbaar woonde Claas in 1732 in het huis, door zijn vader indertijd gekocht in 1691. Op 31-05-1732 koopt Simon Huijkema mr. Horologiemaker, een huis en erve in de Crommestraat aan de suydsijde, strekkende tot aan de Langegragt toe. Belending 1 aan de ene zijde de weduwe van Arien Loeff. Belending 2 aan de andere zijde Claas Nicasius. (Archief Eemland inventarisnummer 436-34).
 - + 19 iv. **Leendert Nicasius**.
Kinderen van Theodora Harmens (Dirkje Harms):
 - 20 v. **Henricus**. gedoopt 27-08-1693 RK parochie Kr Elleboog Amf., susp Willemetje Willems.
 - 21 vi. **Nicasius**, gedoopt 02-12-1694 in Amersfoort. RK parochie Kr Elleboog Amf., susp Annetjen van Wassenberg.
 - 22 vii. **Nicasius**, gedoopt 06-10-1696 in Amersfoort. RK parochie Kr Elleboog Amf., susp Reijertjen Nicasius.
 - + 23 viii. **Theodorica (Dirkje) Nicasius van Gershoven**.

8. **Judith Nicasius**, begraven 28-07-1728 in Amersfoort. Begraven 28-07-1728 St Joriskerk te Amersfoort.

Op 02-04-1763 is de boedelbeschrijving opgemaakt wegens het overlijden van Jan van Veersen. Omschrijving bezit te Amersfoort: 2 huizen op Havik tussen Krommestraat en Vijver; huis op Vijverstraat; 2 huizen op Bloemendal; bouwland aan Soesterweg; huis met pakhuis in Krommestraat met woning erachter in Vijverstraat; huis in Teutstraat; tabaksschuur tussen Lageweg en Hoevelaker voetpad; tabaksland en weiland aan Eerste Steeg. Opmerkingen Enige erfenamen: Johanna - en Nicasius van Veerssen. (Archief Eemland W.G. van Veerssen AT 041a003).

Zij trouwde met **Joannis Veersen**, gedoopt in Nijmegen, overleden 1759 in Amersfoort.

Kinderen:

- 24 i. **Johanna**, gedoopt 11-08-1696 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Rijertie Nicasius.
- 25 ii. **Nicasius**, gedoopt 31-08-1698 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Rijertie Nicasius.
- 26 iii. **Hermannus**, gedoopt 03-11-1700 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Madeleentje Harmse ofwel van Veersen.
- 27 iv. **Dimmer**, gedoopt 09-12-1701 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Rijertie Nicasius.
- 28 v. **Elisabeta**, gedoopt 25-08-1704 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Rijertie Nicasius.
- 29 vi. **Timotheus**, gedoopt 06-01-1707 in Amersfoort. RK parochie Muurhuizen Amf., susp Rijertie Nicasius.

10. **Leendert Nicasius**, gedoopt 30-09-1674 in Amersfoort RK parochie Muurhuizen Amf., susp Catharina Claes., begraven 13-03-1745 in Amersfoort St Joriskerk te Amersfoort.

1e Gehuwd 15-11-1718 te Amersfoort (geass door broer Hendrik Nicasius)

2e Gehuwd 31-10-1724 te Amersfoort met (RK parochie 't Zandt)

3e Gehuwd 08-08-1732 te Amersfoort met (RK parochie 't Zandt)

Op 05-09-1729 koopt Willem Pronk, herbergier buiten de Kleijne Koppelpoort, de herberg die hij tot dan gehuurd had. Omschrijving: seekere herberg, huis, hof en hofstede genaamd "Het Visje", met de plaats tot de kolfbaan daarachter. Belending 1 aan de ene zijde burgemeester Camerbeek. Belending 2 aan de andere zijde de schuur gecogt door Leendert Nicasius. Opmerkingen: de koper moet gedogen dat, na het beeindigen van de lopende huurperiode van 3 jaren, den copier van de schuur de gang wegneemt en de bedstede uijt breekt, dog deze sal daarentegen het gat van de bedstede en de deur behoorlijk toemetselen moeten, tot sijne kosten. Eijndelijk moet de koper gedogen dat de luijken van de schuur over de colfbaan open gaan. (Archief Eemland inventarisnummer 436-33)

Op 18-03-1733 wordt dan de koop van de schuur beschreven. Kopers zijn Leendert Nicasius, mr. Timmerman, en zijn vrouw Gerarda Hinsch. Omschrijving: sekere tabaxschuur buiten de Kleijne Koppelpoort aan 't padt van de rivier de Eem. Belending 1 aan de ene zijde Willem Pronk. Belending 2 aan de andere zijde Theodorus van Lielaar. (Archief Eemland inventarisnummer 436-34).

(1) Getrouwd 15-11-1718 in Amersfoort, **Mechteld Gerrits**, (dochter van **Lammert Henriks** en **Gerritje Jans**).

(2) Getrouwd 31-10-1724 in Amersfoort, **Gerarda Gerrits**, (dochter van **Jan van [Urdingen (Neuringe)]** en **Jannitje van Toorn**).

(3) Getrouwd 08-08-1732 in Amersfoort, **Gerarda Elberta Hinsch (Heris)**, begraven 11-07-1771 in Amersfoort. **Gerarda**: Begraven 11-07-1771 St Joriskerk te Amersfoort.

Kinderen van Gerarda Gerrits:

- 30 i. **Nicasius**, gedoopt 08-12-1728 in Amersfoort. RK parochie 't Zandt Amf., susp Joanna van Neuringe.

Vierde Generatie

19. **Leendert Nicasius**, gedoopt 18-09-1691 in Amersfoort, overleden circa 1732 in Groningen.

Leendert Nicasius verkrijgt in 1720 het klein burgerrecht van de stad Groningen.

Begraven 10-02-1729 Leendert Nykasy, man van Susanna Hemsing, wonend oude Ebbingestraat.

In 1719 wordt inventaris opgemaakt (1719 nr 34) ter gelegenheid van het 2e huwelijk van Leonardus. Hierbij is sprake van hun huis in de Visserstraat wat is geschonken door de ouders van Henrica Scheidemeijer en heeft zij blijkbaar een broer. Profijtelijke staat is 691 gulden, waarvan de helft is voor de pupil. Dit zal Margritha zijn. Op 07-03-1730 worden Hindrik Boelens als voormond en Eisse Eissens als voogd aangesteld over de minderjarige kinderen van Leonard Nicasius bij Hindrika Scheidemeijer in eghte verwekt.

In 1732 wordt in Groningen de inventaris opgemaakt van wijlen L. Nicasius. Aanwezig een winkel in linnen, kantoen en kant, en lijdekkers- en loodgieters gereedschap. Profijtelijke staat is 1258 gulden, waarvan de helft is voor de pupillen. Hiervan is een derde voor het voordochtertje wat daarnaast ook recht heeft op haar moederlijk lijfgoed. Daarnaast hebben de kinderen nog recht op de inbreng van de overleden ouders van de vader. In de nadelige staat wordt een schuld aan Claas Nicasius wegens kostgeld genoemd. Getekend door Susanne Groenewoud

Op 31-05-1732 leent Simon van Huijkema, horologiemaker en zijn vrouw Bregtje Clee 399 gulden en 18 stuivers van Hr. Jan Carel Padtbrugge Raad van de stad Amersfoort. Onderpand is het huis, erve en grond in de Krommestraat. Belending 1 aan de ene zijde de weduwe van Adriaan Loeff. Belending 2 aan de andere zijde de kinderen van Hendrik Nicasius (Archief Eemland inventarisnummer 436-34)

NB. I.p.v Claas Nicasius worden nu als eigenaren genoemd de kinderen van Hendrick Nicasius. Dit zijn dus Joanna, Claas, de kinderen van Leonard, en Theodora.

Op 02-09-1735 verschijnt Susanna Groenwold, weduwe van wijlen Leonard Nicasius voor notaris A. van Veerssen te Amersfoort in haar kwaliteit als moeder en voogd over haar twee minderjarige kinderen Johanna en Sophia, bij wijlen Leonard Nicasius in egte verwekt. Zijnde Johanna en Sophia de erfgenamen van Leonard Nicasius en daarmee ook van hun overleden grootouders Hendrik Nicasius en zijn vrouw Dirkje Harmens, en van hun overleden oom Nicolaas Nicasius. Susanna verklaart te magtigen de oudoom van de kinderen, Jan van Veerzen Diemerzoon, om met de mede erfgenamen te komen tot een verdeling. (De medeerfgenamen zullen dus zijn hun tantes Joanna en Theodora) (Archief Eemmond, record 5968).

In 1735 wordt de inventaris in Groningen wederom opgemaakt ter gelegenheid van het huwelijk van Susanne Groenewoud met Jan Roeland.

De profijtelijke staat is dan 2397 gulden, hiervan de helft voor beide kinderen is 1198.

Hierbij komt 't geen ze uit Amersfoort heeft ontvangen, is 57 gulden. Totaal voor de twee kinderen 1255 gulden Getekend Susanne Groenwouds, weduwe Lendert Nicasius.

(1) Getrouwd 20-10-1716 in Groningen, ondertrouw 02-10-1716 in Amersfoort, **Hindrica (Henrica) Caspers Scheidemeijer**, (dochter van **Casper Scheidemeijer**) overleden voor 1719. (2) Hij trouwde met **Susanna Groenwolt**. **Susanna**: Susanne Groenwolt (Groenwouds) hertrouwt 21-07-1739 te Groningen met Jan Roeland.

Kinderen van Hindrica (Henrica) Caspers Scheidemeijer:

- 31 i. **Margaritha**, gedoopt 20-11-1718 in Groningen, Ebbingestraat, Susp Casper Scijdemeijer; overleden voor 1735, want dan wordt ze iet meer als erfgenaam genoemd.

Kinderen van Susanna Groenwolt:

- + 32 ii. **Johanna Nicasius**.
+ 33 iii. **Sophia Nicasius**.
34 iv. **Margaritha**, gedoopt 05-10-1724 in Groningen. A-weg, susp Annetien Hemsing.
35 v. **Margritha**, gedoopt 30-04-1726 A-weg, susp Margrietha Boelens.

23. **Theodorica (Dirkje) Nicasius van Gershoven**. Getrouwd 27-07-1737 in Amersfoort, **Hendrik Lindermans (Leenderman)**, (zoon van **Henricus Leenderman** en **Anna Jans de Geus**) gedoopt 14-09-1705 in Amersfoort.

Kinderen:

- + 36 i. **Leonardus Hendricus Linderman (Leendertman)**.

Vijfde Generatie

32. **Johanna Nicasius**, gedoopt 28-09-1721 in Groningen A-weg, susp Jan Beijerinck. Getrouwd 12-05-1744 in Groningen, **Joannes (Jannes) Wiringa (Wieringa)**. **Joannes**..

Kinderen:

- 37 i. **Margretha Sophia**, gedoopt 08-04-1745 in Groningen. A-weg, susp Sophia Nicasius.
38 ii. **Leonardus**, gedoopt 28-08-1748 in Groningen. A-weg, susp grootmoeder Susanna Roelants.
39 iii. **Albertus Joannes**, gedoopt 04-11-1751 in Groningen. A-weg, susp vrouw Meuge.
40 iv. **Joannes Ignatius**, gedoopt 09-08-1754 in Groningen. A-weg, susp Joannes Boelens.
41 v. **Susanna**, gedoopt 28-10-1755 in Groningen. A-weg, susp Batie Roelans.
42 vi. **Franciscus Gerhardus**, gedoopt 22-09-1758 in Groningen. A-weg, grootmoeder Susanne Roelants.
43 vii. **Catharina Sophia**, gedoopt 14-01-1761 in Groningen. A-weg, susp Sophia Nicasi.
44 viii. **Hillebrandus**, gedoopt 12-01-1777 in Groningen. A-weg, susp grootmoeder de wed. Wieringa.

33. **Sophia Nicasius**, gedoopt 02-10-1722 in Groningen, A-weg, susp Grietien Beijerinck. begraven 01-04-1781 in Groningen.

Op 12-6-1764 wordt de boedel van Joanna Nicasius van Gershoven vastgelegd. Verschenen te Amersfoort zijn Elisabet Arisman, meerderjarig dochter van de stad Amersfoort, huishoudster, en anderzijds Johannes Wieringa en Johanna Nicasius, egteleiden, Bartholomeus Pijpers, en Leonardus Lienderman als erfgenamen. Elisabet Arisman verklaart de boedel naar eer en geweten te hebben opgegeven. (Archief Eemland AT 037 a 029 rep 47)

Op 29-06-1764 zijn te Groningen gecompareert en verschenen vrou Johanna Nicasius geadsisteert met haar eheman Johannes Wieringa, benefens vrou Sophia Nicasius geadsisteert met haar eheman Bartholomeus Pijpers alle hier binnen Groningen woonachtig, en mij Grietman bekend, dewelke verklaarden in hare qlteid als voor twederde geregtigde erfgenamen van wijlen Johanna Hindriks van Gershoven, andersints Nicasius omlangs tot Amersfoort overleden in de kragtiste forma van regte, geconstitueerd en bevolmagtigt te hebben, gelijk constitueerden en volmatig maakten door desen Leonard de Heer, borger en inwoonder der stede Amersfoort,

omme uit naam van comparanten en harentwege sig ten sterfhuise te adresseren, aldaar de nagebleven boedel te aanvaarden, en oplossing te vragen van Elijsabeth Arisman, gewese dienstmaagt van de overledene. Gr Arch.Toegang 735, inv nr 320 foli 61.

Op 15-02-1766 Verkoper Leonard de Heer, Johannes Wieringa en zijn vrouw Johanna Nicasius, Batholomeus Pijpers en zijn vrouw Sophia Nicasius, alsmede Leendert Leendertman. Koper is Mechteld Alijda van Bemmelen, weduwe van Anthonij Kruijff. Omschrijving: huis, erf en grond met een kleine woning daarachter, onder één dak, in de Krommestraat. Belending 1 aan de ene zijde het huis behorende tot de Fideicommissaire nalatenschap van Gerbrecht Janse Kruijff dochter. Belending 2 aan de andere zijde het steegje lopende naar het eerste bruggetje over de Langebracht. (Archief Eemland inventarisnummer 436-38 aktenummer 2).

(1) Getrouwd 11-04-1747 in Groningen, **Joannes Boelens**, (zoon van **Nicolaas Boelens** en **Cornelia Vasen**) begraven 19-02-1757 in Groningen. (2) Getrouwd 07-10-1760 in Groningen, **Bartholomeus Piper**, overleden 02-06-1770 in Groningen. **Bartholomeus**: overlijdt 02-06-1770 te Groningen, wonend aan de Oude Ebbingestraat.

Kinderen van Joannes Boelens:

- 45 i. **Cornelia Boelens**, gedoopt 23-08-1749 in Groningen. A-weg, susp Cornelia Vaas.
- 46 ii. **Leonardus Boelens**, gedoopt 18-04-1751 in Groningen. A-weg, susp vrouw Roeland.
- 47 iii. **Nicolaus Josephus Boelens**, gedoopt 31-12-1754 in Groningen. A-weg, susp Anna Boelens.

36. **Leonardus Hendricus Linderman (Leendertman)**, gedoopt 02-09-1738 in Amersfoort. (RK parochie Kromme Elleboog) Susp Christine Harmen en Joanna Nicasius. Hij trouwde met **Johanna van Schendel**.

Kinderen:

- 48 i. **Theodora**, gedoopt 29-06-1778 in Amersfoort.
- 49 ii. **Dirkje**, gedoopt 09-07-1779 in Amersfoort.
- 50 iii. **Hendrik**, gedoopt 28-12-1780 in Amersfoort.
- 51 iv. **Michael**, gedoopt 14-03-1782 in Amersfoort.
- 52 v. **Maria**, gedoopt 13-04-1784 in Amersfoort.
- 53 vi. **Aleijda**, gedoopt 09-05-1785 in Amersfoort.
- 54 vii. **Dirk**, gedoopt 17-03-1788 in Amersfoort.

Nog niet te plaatsen personen in bovenstaande genealogie:

Nicasius Nicasii

Verkrijgt 27-01-1641 het burgerrecht van Amersfoort, beroep is schipper

Gehuwd 14-02-1640 te Amersfoort als jongeman uit Ameijde met **Geertruijt Jans**, weduwe van Wouter Petersse de Jonge.

In het lidmatenregister van 25-12-1609 van Ameide zijn de volgende aantekeningen gemaakt:

- Nicasius Claesse, cleermaker

- Beernt Nicasy, cleermaker. en syn huisvr. Mariken Dircksdr.

In 1635 worden Beerent Casius en Merrigjen Dircx beide als lidmaat genoemd.

Rond 1666 wordt de naam Bernardus Nicasius Garshoven gebruikt.

In Amersfoort overlijdt in 1674 Joanna Nicasius van Gershoven (zie nr. 17 hiervoor). Het op beide plaatsen ongeveer gelijktijdig gaan gebruiken van de naam van Gershoven geeft een stevige indicatie dat er een familierelatie is, en dat er in die periode blijkbaar nog altijd contact was tussen de families in Ameide en Amersfoort..

In een kwartierstaat verdubbeld het aantal voorouders per generatie. Leenaert Nicasius, de beroemde stadstimmerman, komt in mijn (Max Koning) voor in de 11^e generatie. De 11^e generatie in een kwartierstaat bestaat uit 2048 voorouders, Leenaert Nicasius is dus een van deze 2048 personen in deze generatie. Mocht iemand nadere informatie hebben over deze hiervoor beschreven familie dan houd ik mij van harte aanbevolen.

Max Koning; Groningen, email: m_h_koning@hotmail.com

De schepper van het achtste wereldwonder en de geboren Ameidenaar Leenaert Nicasius

Max Koning refereerde in zijn artikel *Op zoek naar mijn voorouders* aan het schilderij van Jacob van Campen, dat hij in het Museum Flehite in Amersfoort had gezien. Zie voor een kleurafbeelding daarvan pagina 51. In dit artikel wordt nader ingegaan op de achtergronden van de schilder en de geportretteerde.

Het leven van Jacob van Campen opgetekend door Arnold Houbraken

Gravure in: J. Vennekool., *Afbeelding van 'tStadhuys van Amsterdam*, Amsterdam 1661

Hierover schrijft de schilder/dichter/etser/graveur Arnold Houbraken¹: 'Nu hebben wy te spreken van den vermaarden schilder en Boumeester JAKOB VAN KAMPEN, Heer van

¹ Arnold Houbraken, *De Grootte Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders en Schilderessen*, Waar van 'er veele met hunne beeltenissen ten Tooneel verschijnen, en welker levensgedrag en Konstwerken beschreven worden: zijnde een vervolg op het Schilderboek van K. V. Mander, 'T welk zijn aanvang neemt met het Jaar 1635, en vervolgt met die Konstschilders welker geboorte in dien tusschentijdt tot het Jaar 1659, voorgevallen is. Amsterdam, 1721.

Rambroeck². Deze was een Haarlemmer van geboorte, dog het jaar van zyn levens begin is my onbekent³, alleen heb ik uit een kreupelvaars, genoemd Haarlems Doodt-Basuin, uitgeblazen op de Tombe van den Heer Jakob van Kampen enz. zyn sterf tyd ontdekt, voorgevallen op 't jaar 1658, den 4 van Lentemaant. Zyn penceelkonst bestont in Beelden en Historien meest levens groot, en zyn wyze van schilderen geleek naar die van J. van Bronkhorst en Jan Bylert. Dog niet minder was hy in konst van tekenen als kragtig schilderen.

Het Mauritshuis in Den Haag

Dus met den lof dien ik deze twee groote meesters toegeschreven heb op hem alleen passen mag. En wat zyn wonderbaar vernuft door de boukunde uitgewerkt heeft, blykt aan menigte van praalgebouwen in Hollant en elders door hem gesticht; als het huis van Prins Maurits in den Haag, 't huis van den Heer van Zuulichem en Speelhuis te Voorburg. 't Huis van den Heer

² De bewerker van *De Groote Schouburgh der Nederlantsche Konstschilders en Schilderessen*, P.T.A. Swillens, geeft nog de volgende achtergrondinformatie over Jacob van Campen: 'Geboren, Haarlem 1595; overleden Amersfoort, 1657. Schilder en bouwmeester. In 1614 lid van het gilde te Haarlem als schilder. Waarschijnlijk tussen 1615 en 1624 in Italië. In 1621 werd hij door de kroniekschrijver Samuel Ampsing onder de 'beroemde schilders' van die stad genoemd. In 1626 erfde hij het landgoed 'Randenbroek' bij Amersfoort, dat hij in 1630 heeft betrokken. Als bouwmeester is van Campen bekend geworden door zijn ontwerp van de gevel van het huis Coijmans te Amsterdam (1626). In 1633 begon hij aan de bouw van het Mauritshuis te 's-Gravenhage. Werkte mee aan het slot te Rijswijk, het slot Honselaersdijk en het slot Buren (1636). Bouwde in 1645 tot 1649 aan de Nieuwe Kerk te Haarlem. Adviseerde bij de bouw van de Mare-kerk te Leiden. Ontwierp de gevel van het Oude Hof (Koninklijk Paleis) aan het Noordeinde te 's-Gravenhage. Tekende de orgelfronten in de Grote Kerk te Alkmaar en in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Naar zijn plannen is de (voormalige) Heiligewegpoort te Amsterdam opgetrokken (1636). Bouwde aldaar ook het Accijnshuis en de Schouwburg. Zijn grootste schepping is het stadhuis (thans Paleis) te Amsterdam (1648-1655). Geheel voltooid was het eerst in 1700.

³ Jacob van Campen (* 2-2-1595 te Haarlem, † 13-9-1657 te Amersfoort) Bron: P.T.A. Swillens, *Prisma schilderslexicon*, Utrecht, 1965.

Dedel te Lis, en veele andere meer, als te Haarlem. *De gevel van het huis des Heeren Guldewagen. Daar boven op de plint Jachthonden 't Hart najagen*

Grafmonument van Admiraal Maarten Tromp in de Oude Kerk in Delft

De Schouburg tot Amsterdam; en verscheiden graftomben van Batavische Zeehelden, als Tromp, van Galen enz., eindelyk het Amsterdamsche Raathuis, geschat voor 't agste wonder van de waerelt.

Hy stierf op Rambroek, en wert te Amesfoort begraven. Op zyn Kerkgraf staat dit te lezen:

*D'Aartsbouheer uit den stam
Van Kampen rust hier onder:
Die 't Raathuis t'Amsterdam
Gesticht heeft, 't achtste wonder*

Ik heb onder zyne beroemde Bouwerken aan 't Amsterdamsche Raadthuis gedacht, waar door zeker vreemt verhaal my door geloofwaardige mensen overhandigt, in den zin schiet, 't gene ik niet kan naalaten den Lezer mee te deelen; schoon zulke die van aart zyn als de ongelooovigen Tomas was, 't zelve niet zullen willen voor zuivere waarheit aannemen. Onze van Kampen deed in zyn jongen tyd een reis naar Italie met toelag om zig in de schilderkonst naar de detigste en schoonste voorwerpen te oeffenen. Onderweg op de reys zynde ontmoet hem een Heydinne anders gelukzegster, die een aalmoes van hem verzoekt en zig aanbiet hem te kunnen voorzeggen 't geen hem in der tyd gebeuren zoude. Hy die weinig agt sloeg op dat zeggen, doch haar vuist vulde, luisterde egter met verwondering toe, wanneer

zy die hem nooit meer gezien had, noch gekent, wist te zeggen dat hy een schilder was, die naar Italie reisde om zyn konst te oeffenen. *Maar (vervolgde zy) gy gaat vor schilder daar heen, doch zult voor Boumeester wederkeeren in uw Vaderlant, en tot groote werken gebruikt worden. Ook zal het out Stadhuis van Amsterdam verbranden, en gy op voor altoos berucht zal blijven.* 'T Gebeurde ook zoo: hy won de gunst van een kardinaal die hem aanleyding tot de Boukonst gaf, waar van het begrip hem zoodanig toeviel dat hy verscheide roemwaarde werken voor den zelve deed maken.

Stadhuis (thans Paleis) te Amsterdam. Architect Jacob van Campen. (1648-1655)

Dit door het gerugt verspreit tot in Nederlant, kreeg hy straks, weer gekeert van zyne reys, gelegenheit aan de hant; om zyn verstant in de Boukonst te toonen: gelyk wy daar van verscheiden stukken hebben opgetelt die geroemt werden, zoo dat wanneer het oude Stadhuis naderhandt door de vlam verteert was, hy als de voornaamste Boumeester bekend, tot het bouwen van een nieuw gebouw gekeurt wiert.

Zie daar Lezer heb je het verhaal zoo zuiver als het my overhandigt is. Waarom zou ik 'er iets toe, of afdoen? Ik zoek 'er niet op te schacheren of winst mee te doen: maar ik geef het voor denzelven prys, en in dezelve waarde als ik het heb ontfangen.'

Wat de Dom is voor Utrecht, is de bijna honderd meter⁴ hoge Lange Jan⁵ (of Onze Lieve Vrouwetoren) voor Amersfoort.

⁴ De Lange Jan is 98,33 meter hoog (gemeten tot aan het haantje)

⁵ Landmeetkunde. Omdat de toren van veraf te zien is en redelijk centraal in Nederland ligt is de spits van de toren gekozen als oorsprong voor het Nederlandse coördinatenstelsel. Hij vormt dus het exacte kadastrale middelpunt van Nederland volgens de Rijksdriehoekmeting, hoewel tegenwoordig de coördinaten om praktische redenen verschoven zijn. De meridiaan die over deze toren loopt is de enige die exact samenvalt met de noord-zuid as van dit coördinatenstelsel. Bron: <http://nl.wikipedia.org>

De toren⁶ verrees in de vijftiende eeuw naast de Onze Lieve Vrouwekapel. Hoogstwaarschijnlijk is men in 1444 begonnen met de bouw van de toren en was de toren rond 1470 afgebouwd. Precies is dit niet meer na te gaan, omdat de archieven in 1579 grotendeels zijn vernietigd tijdens de beeldenstorm.

De Lange Jan is een baken voor Amersfoort.

Na de reformatie gingen de toren, de kapel en de kerk over in protestantse handen. De kerk werd ook voor andere doeleinden gebruikt, zoals als opslagplaats voor buskruit. Tijdens het vullen van granaten in 1787 ging er iets mis en explodeerde de in de kerk aanwezige springstof. Het resultaat was dat er zeventien doden te betreuren vielen en dat de kapel en de kerk zwaar beschadigd waren.

Men besloot negentien jaar later zowel de kerk als de kapel te slopen. In 1986 zijn bij de herinrichting van het Onze Lieve Vrouwekerkhof de contouren van de kerk in het straatwerk op het plein zichtbaar gemaakt.

Het portret van Leenaert Nicasius

Zoals Max Koning in zijn artikel *Op zoek naar mijn voorouders* schreef, werd de spits van de Lange Jan op 7 februari 1651 getroffen door de bliksem.

Dankzij Leenaert Nicasius bleef de toren gespaard. De Amersfoortse burgemeesters gaven Jacob van Campen in dat zelfde jaar de opdracht een portret van de stadstimmerman te schilderen. Bovendien kreeg Leenaert Nicasius, zoals Max Koning al vermeldde, een lijfpensioen, 50 Carolusguldens en een nieuw kostuum.

Het portret is op paneel geschilderd en heeft nog steeds de originele zeventiende eeuwse ebbe- en perehoutenlijst⁷.

Van Campen was een bewonderaar van Rubens, wat duidelijk te zien is in de opzet van dit portret. De brede toets en expressie verwijzen naar de onbetwiste meester van de Vlaamse Barok.

De levensechte timmerman op dit portret heeft in zijn rechterhand de bijl waarmee hij de houten torenspits omhakte en onder zijn linkerarm een leren emmer. Rechts achter hem zien wij de Onze Lieve Vrouwetoren in brand staan en de wijzerplaat van de toren staat op twintig

⁶ Heel bijzonder is het feit dat de toren twee carillons heeft, die honderd klokken bevatten, waarvan er zeven luidklokken zijn.

⁷ Jacobine Huisken, Koen Ottenheim, Gary Schwartz (ED.), *Jacob van Campen, het klassieke ideaal in de Gouden Eeuw*, Amsterdam, 1995.

over tien, het tijdstip van de brand. De vlekken op de kleding van Leenaert Nicasius tonen het gesmolten lood dat tijdens de brand als sneeuw op zijn kleding was gevallen. Op de balustrade waarop de stadstimmerman leunt, is een gedeeltelijk verbrand stuk papier met de volgende tekst aangebracht⁸:

*Nicasius alto pectus inflatus Deo,
Ignes Olijinpi [=Olympi] perdomat forti manu.
Urbi salutem gloriam quaerens sibi,
Hun carte pingens Campius caelo sacrat⁹.
De toren Godts onstack dees Toren
doch Godt Leent 't hert (op dat verloren
niet gae) Nicaes die blust de vlam
Hem loff dies 't beelt van Campen quam.
Den 7 februarij 1651
Vrijdaghs ontrent Half elf
Des Morgens*

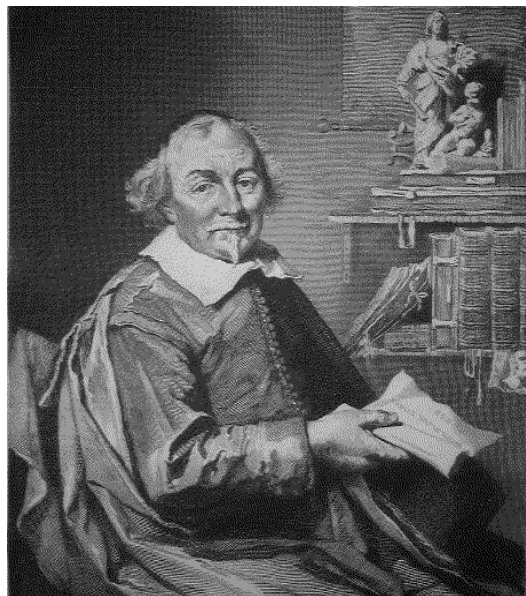
De eerste zin van de Nederlandse tekst is geheel in de Rederijkers traditie, waar men probeerde de tekst te formuleren op een dubbelzinnige en amusante manier.

Voor de huidige lezer luidt deze zin: 'De toorn Gods ontstak deze toren.'

De tweede zin, wanneer snel uitgesproken, is een directe verwijzing naar Leenaert, de timmerman, die van God de moed kreeg om de brand te blussen.¹⁰

In 1655 werd door Leenaert Nicasius en zijn zoon de Lange Jan van een nieuwe spits voorzien.

Uit twee regels van Joost van den Vondel's 'Nachtegael van Amisfoort' wordt duidelijk dat de spits in 1657 klaar was: 'Hy [God] treft door 't vier de kroon van haeren schoonen toren, Nu heerlijck herbouwt, en in den top voltoit.'

Joost van den Vondel

⁸ Met dank aan Gerard Raven, conservator van het Museum Flehite voor het verstrekken van de juiste tekst, maar ook voor de vertaling van het Latijnse vers.

⁹ Gerard Raven's vrije vertaling is als volgt: Nicasius kreeg moed van God, en bedwong het Olympisch vuur met sterke hand. Hij dacht alleen aan het heil en de eer van zijn stad, en daarom eert Van Campen hem met een schilderij.

¹⁰ Jacobine Huiskens, Koen Ottenheim, Gary Schwartz (ED.), *Jacob van Campen, het klassieke ideaal in de Gouden Eeuw*, Amsterdam, 1995.

De Nachtegael van Amisfort.

Hic ver assiduum, atque alignés mensibus aestas.

Schoon Utrecht eertijts parelden op 's Bisschops staf en myter
En stoel en hoogen Dom, noch wil ick AMISFORT,
Van Grooter waert benijt, verheffen op mijn cyter,
Als rechte hant van 't Sticht, in zegen noit verkort.
Wie haeren oirsprong zoekt, spring' zevenhondert jaeren,
Min vijftigh jaer, te rugge, en kuss' den eersten steen,
Daer veele steenen tot een' stadt en muur vergaëren,
Op 't nachtegaels gezangk, het welck de bouwheer scheen.
Natuur verkoos den gront in liefelijcke streecken.
Dat Griecken Tempe love, en d'oude Hengstebrou:
Ick loof dit lantprieel, op 't ruischen van de beecken;
Ick loof den Heiligen Bergh, den Duitschen Helikon.
De pijnboom, en cypres, en eicken, koel van lommer,
Beschaduwten haer velt, de wackre honighby
De geesten aest met dauw, en nektar, vry van kommer.
Zy schenckt u honigh, meede, en sap van muskadellen.
Hier loeit het weeligh vee u uit de beemden toe.
Men jaeght 'er 't Wilt, en hoort de bijl de boomen vellen.
De wagen voert het graen ter korenmerckt, noit moe.
Het lakenschietspoel ruischt door d'aengespanne keten.
Zy kemt, en spint, en breit, en weeft de schaepevacht.
Hier wort den vreemde, van den gastvrye ingezeten,
Gewelkomt, slecht en recht, en zonder dwaze pracht.
Hoe rustigh heeft dees Stadt van outs verdreve Heeren
Geberght in haeren schoot! hoe ridderlijck herstelt
In hunnen eersten Staet! zy dorst Borgonje keeren
Wel tweewerf op haer' veste, en vreesde geen geweld.
Zy levert mannen uit, de bloem der ruiteryen,
En draeght noch moedt op 't bloet van Oldenbarnevelt,
Wiens glori blincken zal, ten trots van die 't benyen,
Zoo lang voorzichtigheit en trouw op d'aerde gelt.
Haer godtshuis troost de krancke en wees, en afgeleefden.
Zy koesterde in haer school de letterhelden aen,
Die naer den eedlen palm in deze renbaen streefden,
En leven door de Faem, nu 't lychee is vergaen.
De Helt van Randebroeck, de bouwheer van de Vorsten
En 't AEdis t'Amsterdam, verheerlijckt haeren lof:
Want zy hem baerde en zooghde aen haer getrouwe borsten,
Om bouw- en tekenkonst te heffen uit het stof.
Godts hant beproeft de Bruit van d'Eem, als Godts verkoren,
Door 't water van den Rijn, als 't sneeuw te snel ontdoet;
Hy treft door 't vier de kroon van haeren schoonen toren,
Nu heerelijck herbouwt, en in den top voltoit.
De hemel wil haer lang voor vier en vloet beschutten.
Zy sta, en help' den Staet der goude vryheit stutten.

JOOST VAN DEN VONDEL.

Varia: landmeter legde eerste steen molen¹

In het Zuid-Hollandse Ameide bevindt zich in het pand Voorstraat 2 een steen met de inscriptie:

“OP DEN 7 JULY 1763
HEEFT DEN LAND-
MEETER JAN KUYK
AEN DESEN MOOLEN
DEN EERSTEN STEEN
GELEGD.”

De steen is kennelijk herplaatst en bevindt zich niet meer in een molen maar in een oud herenhuis. Tot voor een aantal jaren geleden was er ter plekke van de letter ‘Y’ in de naam een horizontale ijzeren roede bevestigd.

Chronologische lijsten van Utrechtse landmeteradmissies geven voor Jan Kuyk als registratiedatum 6-2-1759².

¹ Deze mededeling verscheen in *De Hollandse Cirkel*, Jaargang 2001, nr. 3.

De Stichting De Hollandse Cirkel is opgericht op 16 juni 1998 en heeft als doel de bevordering van de belangstelling voor de historie van de Geodesie.

Geodesie houdt zich kortweg bezig met: de Vorm van en de Plaatsbepaling op en om de Aarde en levert Geografische Informatie. De volgende instellingen zijn medeoprichter en deelnemer in de Stichting De Hollandse Cirkel: Dienst der Hydrografie van de Koninklijke Marine, International Institute for Geo-Information Science and Earth Observation, Kadaster, Nederlandse Commissie voor Geodesie, Rijkswaterstaat Adviesdienst Geo-informatie en ICT, TUDelft, faculteit Luchtvaart- en Ruimtevaarttechniek Onderzoeks-Instituut OTB en de Vereniging van Nederlandse bedrijven in de Geodesie en de Geo-informatie.

² E. Muller, Registraties van Utrechtse landmeters in de 17^e en 18^e eeuw, in *Geodesia*, 1983, p. 112.

Ook: E. Muller en K. Zandvliet (red.) *Admissies als landmeter in Nederland voor 1811*, Alphen a/d Rijn, 1987, p. 106

Gezwozen landmeter Jan Kuyk (1737-1783) legt eerste steen voor boezemmolen in de Vijfheerenlanden¹

In het novemhernummer 2001 van *De Hollandse Cirkel* vestigde één van ons² de aandacht op een gevelsteen als herinnering aan het feit dat landmeter Jan Kuyk op 7 juli 1763 de eerste steen legde voor een molen. Eerder³ had ir. E. Muller al op deze steen gewezen, ingemetseld in de gevel van een woonhuis in het Zuid-Hollandse Ameide, waterstaatkundig gezien op de grens van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

Voorstraat 2 t/m 5 te Ameide.

Het is goed dat het bestaan van zulke ‘harde’ archiefstukken niet wordt vergeten en de aandacht die de vereeuwigde eerstesteenlegging door landmeter Kuyk kreeg, wordt misschien aanleiding tot een geleidelijke systematische documentatie van deze categorie historische bronnen, waartoe ook grafzerken van landmeters en andere geodetisch-historische monumenten in ons land behoren. In het novemhernummer 2002 vonden we al een beschrijving van een 17^e-eeuwsegevelsteen die naar de landmeetkunde verwijst.⁴ Wat Ameide aangaat is het niet alleen intrigerend wat landmeter Kuyk met de bouw van een molen, waar die ook stond, te maken had, maar ook hoe de steen in de gevel van het herenhuis aan de Voorstraat 2 is terechtgekomen.

Woonde Jan Kuyk daar?

Wie was Jan Kuyk eigenlijk? Was hij een voorvader van Willem Kuyk Janszoon, de 19^e-eeuwse ingenieur-verificateur van het Kadaster?

¹ Dit artikel verscheen in *De Hollandse Cirkel*, februari 2003.

² A. den Boer, “Varia, landmeter legde eerste steen molen, *De Hollandse Cirkel*, november 2001.

³ E. Muller, “Duizend jaar Nederlandse landmeetkunde”, *Geodesia* 1989, pp.227-231.

⁴ F. Ferro, “Een interessante gevelsteen in Friesland, *De Hollandse Cirkel*, 2002, nr. 3, pp. 7-9.

Jan Kuyk, dijkmeester aan de Lek

Op nummer 5, iets verderop in de Voorstraat, had het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard in 1759 het statige huis van oud-burgemeester Barovius aangekocht om dit in 1760 te laten opknappen en verbouwen tot ‘logement’, dus tot *pied-à-terre* aan de Lek voor het college van dijkgraaf en hoogheemraden.⁵ De van Jaarsveld aan de andere kant van de Lek, schuin tegenover Ameide, afkomstige Jan Kuyk die in 1759 van het Hof van Utrecht een landmetersadmissie had gekregen⁶ werd er kastelein, een functie die gecombineerd was met die van dijkopzichter en bode van de Alblasserwaard⁷

Voorstraat 2 met de herplaatste steen uit 1763

Kuyk bewoonde het ‘logement’ tot hij op 13 oktober 1762 te Jaarsveld zijn in de zomer overleden vader, Wouter Kuyk opvolgde als dijkmeester van het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Benedendams en de IJsseldam⁸, op de dag af 25 jaar nadat hij in Werkendam was gedoopt⁹. Barend Goudriaan Ariënszoon werd in november Jan Kuyks opvolger in Ameide¹⁰. De Kuyks woonden al zeker anderhalve eeuw in Werkendam toen Jans grootvader Pieter Hendrikszoon na de watersnood van 1726 als laagste inschrijver het herstelwerk van de doorgebroken Lekdijk beneden de korenmolen bij Willige-Langerak werd gegund; zijn zoons Cornelis en Wouter- de latere dijkmeester dus- stonden borg¹¹. Blijkbaar waren Pieter Kuyk en zonen aannemers en mogelijk hadden zij al eerder met het hoogheemraadschap zaken gedaan. Zeker is dat Pieter Kuyk, samen met de landmeters Mattheus de Vries en Cornelis Velsen, rond 1735 betrokken was bij werk voor het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard¹². Als schepen was Wouter Kuyk (geb. 1698) in De Werken al een aanzienlijk man, voordat bij het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Benedendams in dienst trad.

⁵ A. J. Busch, “Het logement in Ameide”, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Jaarboek 1983, Utrecht 1982, pp. 63-71. Zie ook ons kwartaalblad 16^e jaargang nr. 3, 2005.

⁶ Den Boer

⁷ Busch, p. 65.

⁸ W. F. J. den Uyl, *De Lopikerwaard*, deel II: De waterschappen, Utrecht, 1963, p. 284.

⁹ Nederlands Patriciaat 4 (1913), p. 215. Deze genealogie vermeldt ten onrechte dat Wouter en Jan Kuyk te Jaarsveld kameraar (thesaurier, penningmeester) van het hoogheemraadschap waren.

¹⁰ Busch. Goudriaan zou op 26 januari 1763 een Hollandse landmeteradmissie verwerven (E. Muller en K. Zandvliet (red.), *Admissies als landmeter in Nederland voor 1811*, Alphen a/d Rijn, 1987, p. 180) en werd in 1768 de vader van de later zo ambitieuze Adriaan F. Goudriaan (als 17-jarige mocht hij zich al geadmiteerd landmeter noemen), die het zou brengen tot inspecteur-generaal van de Waterstaat.

¹¹ Utrechts Archief, archief van het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Benedendams en de IJsseldam (LBIJ), portef. Nr. 20, notulen 26/6-1726.

¹² P. van den Brink, *In een opslag van het oog*, Alphen a/d Rijn, 1998.

Dijkmeesters droegen technisch verantwoordelijkheid voor de toestand van 'hun' dijk en de Lekdijk, beneden de in 1291 bij Hoppenese gelegde dam in de IJssel, was de hoofdwaterkering van de Lopikerwaard en van groot belang voor de veiligheid van het achterliggende gewest Holland. Daarom werden periodiek lengte- en dwarsprofielen van de dijk opgenomen om tijdig verzakkingen te signaleren en maatregelen te kunnen nemen tegen overstroming en doorbraak. De 10-jaarlijkse dijkmetingen werden opgedragen aan erkende landmeters en zo ontmoeten we in de loop der tijd bij het waterpassen aan de Lekdijk achtereenvolgens Dirck van Groenou, Floris van Diepenem, Bernard de Roij en Justus van Broeckhuijsen, alle met Utrechtse admissies¹³, verder Jan de Witt, Petrus J. Adan (een Brabants landmeter die bij de hand was in verband met de kartering van de Baronie van IJsselstein in 1738)¹⁴ en kapitein-ingenieur Albert C. Veltgen.

Voor zover na te gaan was Jan Eijken in 1727 de eerste dijkmeester die met een landmeters-admissie (Utrecht 1721) door het hoogheemraadschap werd aangesteld. De Lekdijk Benedendams, globaal tussen IJsselstein en Schoonhoven, was verdeeld in twee 'kwartieren' en Jan kreeg als opvolger van zijn vader, dijkmeester Wouter Eijken, het benedenkwartier toebedeeld, dus het vak beneden Jaarsveld. Wouter Kuyk werd Jans Eijken's opvolger; hij had geen landmetersadmissie, maar zijn enige zoon Jan (geb. 1737) had die wél. Met de komst van landmeter Kuyk als dijkmeester scheen er voor de 10-jaarlijkse dijkmetingen geen behoefte meer te hebben bestaan aan het inhuren van landmeters van buiten, want in mei 1770- de eerste dijkmeting sedert Kuyk's aantreden- werd er bij de financiële verslaglegging, anders dan voorheen, geen naam van een landmeter genoemd bij de 'meting van hoogte, breedte en glooying van de Lekkendijk'.¹⁵

Dijkmeester landmeter Jan Kuyk kreeg landelijke bekendheid als rivierkundige. Zo rapporteerde hij in november 1766 samen met kapitein-ingenieur Veltgen (Utrecht) en de landmeters Frederik Beijerinck (Gelderland) en Melchior Bolstra (Holland) over gewenste rivierverbeteringen bij 's-Gravenwaard, Herwen, Millingen en Pannerden¹⁶; zulks in het kader van het interprovinciaal rivieroverleg. Door tegenstrijdige belangen en inzichten was dat eerder vastgelopen en had men ten einde raad een beroep gedaan op de goede diensten van de jeugdige stadhouder Willem V.¹⁷ Om uit de impasse te geraken wees deze in het voorjaar van 1767 zes deskundigen aan – twee uit elke van de drie provincies, Holland., Utrecht en Gelderland – om hem, door tussenkomst van de luitenant-kolonel B. J. de Roij en de kapitein-ingenieur R. van Suchtelen, van advies te dienen. Jan Kuyk en Gijsbert van der Ven waren de Utrechtse deskundigen. Samen met de andere experts (M. Bolstra en Ary Koelewijn voor Holland en H. van Meurs en J. Dormans uit Gelderland), waren zij op 29 september 1767 aanwezig bij de voortgezette beraadslagingen in de Trèveszaal in Den Haag. Namens het dwarsliggende Utrecht hadden Kuyk en Van der Ven op 4 september bij De Roij en Van Suchtelen in 's-Hertogenbosch een afzonderlijk rapport ingediend¹⁸. In verband met de voorbereiding voor zijn huwelijk te Berlijn op 4 oktober was Willem V helaas verhinderd dat aan te horen.

Eind januari 1771 onderscheidde dijkmeester Kuyk zich bij het bezweren van een dreigende

¹³ Muller en Zandvliet. Ook voor alle hierna vermelde admissies wordt naar dit boek verwezen.

¹⁴ L. Aardoom, *Generaale land-kaarte van den Loopicker-waard, gemeten Ao 1771 door David Willem Carel Hattinga*, Alphen a/d Rijn, 1993, p.17 en 19.

¹⁵ LBIJ, portef. Nr. 105, rekening 7/6-1769-6/6-1770.

¹⁶ Van den Brink

¹⁷ G. P. van de Ven, *Aan de wieg van Rijkswaterstaat*, Zutphen, 1976, p. 314.

¹⁸ Gelders Archief, archief van het College tot de Beneficiëring van Neder-Rijn en IJssel, inv. nr. 9, notulen 29/9-1767.

Dijkdoorbraak bij Willige-Langerak, onverlet een inschattingsfout die hij maakte in commissie met de gezaghebbende Jan Teunisse Blanken, timmerman-molenbouwer te Haastrecht en vader van de beroemde 19^e-eeuwse waterbouwer Jan Janszoon.¹⁹

Jan Kuyk was in 1761 te Schoonhoven getrouwd met Haasje van Oosterhout. Met haar kreeg hij te Jaarsveld drie dochters en in 1775 een zoon, Wouter, over wie straks meer.

Een steen uit een vóórmolen op Achthoven

Na deze uitweiding over Jan Kuyk en het netwerk van landmeters en dijkopzichters en-meesters langs de Lek, links en rechts, boven- en benedendams, terug naar de gevelsteen in Ameide. De aanleg van het Pannerdens Kanaal, begin 18^e eeuw, leidde tot een verhoogde gemiddelde afvoer van Benedenrijn en Lek en bijgevolg tot afwateringsproblemen voor daarlangs gelegen polders. Zo ook in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, waar het hoogheemraadschap zich in 1739 genoodzaakt zag opdracht te geven tot de bouw van vijf nieuwe buitendijkse molens even ten oosten van Ameide.²⁰ Toen bleek dat die maatregel niet afdoende was, werd in 1761 besloten tot de aanleg van een nieuwe hoge boezem in de polder Achthoven. Om het water daarop uit te slaan zou binnendijks een bestaande molen worden aangepast en moesten zeven nieuwe molens worden gebouwd.

Doorslaggevend voor dit besluit was de uitkomst van een contra-expertise, in mei van dat jaar met assistentie van Aernout de Wit²¹ uitgevoerd door de gezworen landmeter J. Kuyk en de molenmakers Johannis van Zijll en Kornelis Vaandrager, betreffende het plan van de afwatering van de noordelijke polders in de Vijfheerenlanden door middel van acht – merendeels nieuw te bouwen – vóórmolens op Achthoven: 'versogt zijnde om te koomen examineeren het plan gemaakt tot en geschikt om, was het moogelijk, in navolginge van het selve te kunnen dienen, tot reddinge van de ongelukkige landen van Vianen, Hagestijn en Everdingen [...]'.²²

Dit voorengestelde, betijggen wij,
Is gedaen en geoordeelt te hebben,
Sonder in 't oog te hebben sonder voordel
of schaade in 't bijzonder. Maar ten
Nutte van 't Algemeen, naar geoordeelt,
en na ons gezamen oordeel. in hoop,
Dat het spoedig mag worden by der Hand
gecoomen, met Aytarvolging
van een gewont effect.

Alus by 't Gestelt, binnen Vianen
en getekent Den 2 May. 1761

Johannis van Zijll. Molenmaker .. Aert
Kornelis Vaandrager Molenmaker ..
Aernout de Wit

1761
gezworen landmeter

Slot van het rapport over het plan tot bijplaatsen van acht voormolens op Achthoven, Archief Hoogheemraadschap van de Vijfheerenlanden, inv. nr. 1968.

¹⁹ Aardoom, p. 24. Kuyk kwam toen ook nog oog in oog te staan met ingenieur Cornelis J. van de Graaf, contralleur-generaal der Hollandse fortificatiën, later gouverneur van de Kaapkolonie.

²⁰ B. E. Janik en H. J. van Rees (red.), *De molens van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. Van maalwerktuigen tot cultuurmonumenten*, Hardinxveld-Giessendam, 1993, p. 29-31.

²¹ Gemeente Archief Gorinchem, Archief Hoogheemraadschap van de Vijfheerenlanden, inv. nr. 1968. De archiefinventaris vermeldt ook Aernout de Wit als 'gezworen landmeter', maar voor die bevoegdheid vonden wij bij Muller en Zandvliet geen bewijs.

Dat tijdens zijn dienstverbanden met de Hoogheemraadschappen van de Alblasserwaard en de Lekdijk Benedendams Jan Kuyk's hulp als gezworen landmeter ook werd ingeroepen door het Hoogheemraadschap van de Vijfheerenlanden, pleit voor zijn kundigheid ter zake. In verband met het afwateringsproject bij Ameide was nog sprake van kaarten of schetsen van de uitwatering van de Vijfheerenlanden op de Lek met acht voormolens door Jan Kuyck(1763)²² en van een staat van de inspectie door de landmeter Jan Kuyck van de sloten en waterpeilen op de polders, uitwaterende op de Zederik (1764)²³

Met de aanleg van de nieuwe binnenboezem werd in november 1762 begonnen en op 11 februari 1763 werd de bouw van de zeven nieuwe rietgedekte schepradmolens aanbesteed. In 1764 stonden 'De Voor Molens van de Vyff Heeren Landen gestigt 1763' al op de 7-bladige 'Kaart van de Rivier de Lek...' die Melchior Bolstra in dat jaar voltooide.²⁴

Erg lang hebben de molens niet bestaan, want als gevolg van gewijzigde waterstaatkundige omstandigheden werden de zes in 1826 nog bestaande exemplaren voor sloop verkocht. De door landmeter gelegde en bewaard gebleven eerste steen is stellig van één van deze gesloopte molens afkomstig; hoewel hij sedert oktober 1762 dijkmeester van de Lekdijk Benedendams was, was er alle reden om hem in juli 1763 uit te nodigen de eerste steen te leggen.

In de voorgevel van Voorstraat 2

Rest de vraag hoe de steen in de gevel van het vroeg-17e-eeuwse pand Voorstraat 2 te Ameide belandde, al vóór dat het ijzeren stoephekje dat een foto uit 1962 nog toont²⁵, er steun aan vond. Kennelijk heeft iemand zich bij de sloop van de molens over de gedenksteen ontfermd en- toen of later- de gevel van zijn woonhuis ermee versierd. Naspeuring heeft uitgewezen dat bij de kadastrering in 1822 Voorstraat 2 (Ameide sectie B, nr. 111) eigendom was van de bierbrouwer/grondeigenaar Jan van den Andel, die onder andere ook het naast gelegen pand Voorstraat 3 bezat.

Zijn zoon, de kandidaat Notaris Johannis Everardus van den Andel, erfde het pand en liet het in 1859 met meer onroerend goed veilen. Gerrit van Maasland verwierf het daarbij. Na diens overlijden in 1866 werd het weer geveild en gekocht door Cornelis de Jongh Corneliszoon Senior, aannemer, die het op zijn beurt tot zijn dood in 1874 bezat.²⁶

En laat nu aannemer Cornelis de Jong te Ameide in 1828 de in 1826 buiten gebruik gestelde molen nummer 2 voor f1050,- hebben gekocht en afgebroken!²⁷ Zou hij de sinds de sloop van deze molen in bezit zijnde steen hebben ingemetseld? Dit zo zijnde, dan legde landmeter Jan Kuyk op 7 juli 1763 de eerste steen voor de het dichtst bij Ameide nieuw te bouwen molen; Arie Blanken uit Bergambacht had in februari van dat jaar voor de bouw daarvan getekend.²⁸

²² Idem, inv. nr. 1969

²³ Idem, inv. nr. 240.

²⁴ Nationaal Archief, VTH, inv. nr. 479 (zie: C. Koeman, *Handleiding voor de studie van de topografische kaarten van Nederland 1750-1850*, Culemborg, 1978.)

²⁵ C.L. van Groningen, *De Alblasserwaard (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst)*, Zwolle, 1992,afb. 368.

²⁶ Met dank aan de Directie Zuidwest van het Kadaster voor het titelonderzoek terzake.

²⁷ J. de With, 'De Zederikboezem', *Onze Streekhistorie*, bijdragen over de historie van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, deel 4, z. j. (ca. 1975) p. 61.

²⁸ Janik en Van Rees, p. 29.

Benedendamse dijkmeesters na Jan Kuyk

Het is bekend dat dijkmeester Kuyk op 10 april 1783 is overleden²⁹, maar het blijkt niet dat hij, zoals zijn ouders en in 1791 zijn weduwe, te Jaarsveld werd begraven; mogelijk kwam hij elders aan zijn einde. Zijn opvolging als dijkmeester had enige voeten in de aarde. Kandidaten genoeg: dijkmeester Koelewijn van de Vijfheerenlanden, Cornelis Kuyck (landmeter en kribbaas te Werkendam)³⁰, Jan van de Heuvel (ook uit Werkendam) en tenslotte zag dijkmeester Marcelis Duybus van de Alblasserwaard er wel wat in voor zijn zoon.³¹

Fragment van de kaart van de Lek door Melchior Bolstra, 1751-1764, Nationaal Archief, VTH, inv. nr. 479

Na ruim beraad werd besloten voortaan te volstaan met één dijkmeester, in plaats van twee, die dan wel een hoger salaris zou verdienen. De keuze viel op Gijsbert van Tuyl en de overleden Kuyk werd niet opgevolgd.³² Blijkbaar was de tweede dijkmeestersplaats ook vacant. Voortaan één dijkmeester dus, maar dan wel een landmeter! De veelbelovende Van Tuyl was een bursaal van de Stichting van Renswoude te Utrecht en had in 1776 een Utrechtse Landmetersadmissie behaald.³³ Vanwege zijn patriotse sympathieën werd Van Tuyl in juli 1788 ontslagen en vervangen door Diederik van Hattum, die al in 1775 als Gelders landmeter was beëdigd, maar in mei 1789 ook nog een Utrechtse bevoegdheid kreeg. Van Tuyl bleef in Jaarsveld wél schepen en na de omwenteling van 1795 eiste hij zijn dijkmeestersfunctie weer op.

²⁹ LBIJ, portef. nr. 22 notulen 2/5-1783.

³⁰ Kennelijk ging het hier om Cornelis Hendrikse Kuyck die in januari 1778 een Hollandse landmeteradmissie had verworven. Hij zal de in 1757 geboren zoon van Hendrik (Cornelisse) Kuyck zijn geweest. Laatstgenoemde geboren in 1730 en dijkbaas te Werkendam- was een volle neef van Jan Kuyk, de overleden dijkmeester te Jaarsveld, over wiens minderjarige kinderen hij op 17 november 1783 de voogdij kreeg. Hendrik was de zoon van Cornelis Kuyk, die samen met zijn broer Wouter (Jans vader) in 1726 borg had gestaan voor de uitvoering van het dijkwerk bij Willige-Langerak (zie noot 10).

³¹ Waarschijnlijk Alewijn, die op 1 november 1780 in Holland was geadmitteerd. Vader Marcelis was Barend Goudriaan opgevolgd toen die in 1771 dijkopzichter werd van het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams (Busch)

³² LBIJ, portef. nr. 23, notulen 22/7-1795.

³³ Op p. 173 heeft H.C. Pouls in zijn *De Landmeter....* (Alphen a/d Rijn 1997) een portret van hem uit 1773.

Van Hattum mocht als tweede dijkmeester aanblijven³⁴, zodat er dus twee landmeters de functie aan de Lekdijk Benedendams gingen bekleden. Zij aan zij waren zij jarenlang schepen en in 1810 stond Van Tuyl te Jaarsveld genoteerd als schout.

Andere prominente Kuyks

Wouter Kuyk, Jans zoon, werd geen landmeter. Hij was 2^e luitenant van de ‘Grenadier van het Tweede Battaillon der Eerste Halve Brigade Bataafse Troupes’ toen hij in september 1797 te Arnhem trouwde met Sophia H. Reyers.³⁵ Als militair bracht Wouter het ver met hoge Hollandse, Franse en Nederlandse onderscheidingen. Een opvallend monument op de Arnhemse begraafplaats herinnert eraan dat hij op 6 augustus 1826- hij was toen kolonel-commandant van de 13^e Afdeling Infanterie-bij een pleziervaart ter gelegenheid van de opening van een geregelde stoombootdienst Nijmegen –Rotterdam ter hoogte van de buitenplaats Hulkestein in de Rijn verdronk.³⁶ Hij liet een dochter Eliza Dingena na die, in 1823 gehuwd met Johannes Muschart, luitenant-kolonel der Genie, de grootmoeder werd van de bekende heraldicus R.T. Muschart (1873-1955).

Op 1 november 1845 overleed te Arnhem op 63-jarige leeftijd ene Willem Kuyk Janszoon, weduwnaar van Neeltje Buitendijk en ingenieur-verificateur van het Kadaster. Tòch een broer van Wouter? Neen, maar wel (verre) familie; voor een directe verwantschap moeten wij terug tot het begin van de 17^e eeuw. Willem was de in 1782 te Werkendam geboren zoon van Jan Kuyk en Elisabeth Ritmeester. Zijn grootvader, ook Jan geheten, was schipper. Willem Kuyk Janszoon werd landmeter, eerst bij de Verponding, later bij het Kadaster.³⁷ In 1843 bracht hij een fraaie topografische kaart van de provincie Gelderland op zijn naam.³⁸

Epiloog

Het molencomplex van de Alblasserwaard bij Kinderdijk is overbekend en staat op de werelderfgoedlijst. Dat de Vijfheerenlanden op hun Zederikboezem bij Ameide een windbemaling van gelijk formaat hadden is vergeten. De oorzaak is waarschijnlijk het vroege tijdstip waarop op stoombemaling is overgegaan. Uit de tijd van de windbemaling resteert een eerste steen, in 1763 gelegd door de gezworen landmeter Jan Kuyk. Deze steen is herplaatst in het intussen op de rijksmonumentenlijst staande woonhuis 2 te Ameide en geniet daardoor een beschermde status. Landmeter Jan Kuyk - géén voorvader van de 19e eeuwse ingenieur-verificateur Willem Janszoon Kuyk - heeft, voor zover na te gaan, nimmer in het huis gewoond, maar in Ameide en omgeving wel zijn sporen verdiend. Zijn zoon Wouter - géén landmeter - kreeg een monument in Arnhem.

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door de auteur.

³⁴ LBIJ, portef. nr. 23, notulen 22/7-1795.

³⁵ Gem. Archief Arnhem, Retro-acta van de Burgerlijke Stand nr. 170, fol. 64.

³⁶ J. van Hogerlinden, *De Arnhemse begraafplaatsen*, DE Navorscher (1912), p. 136-137 en A.J. Van Dissel, Moscovia. *Geschiedenis van de gemeentelijke begraafplaats te Arnhem*, Arnhem, 1992, p. 71.

³⁷ P.S. Teeling, *Landmeters van de kadastrering van Nederland*, Apeldoorn, 1984, pp. 251-252.

³⁸ A.H. Sijmons (inl.) *Kaartboek van Gelderland 1843*, Alphen a/d Rijn, 1971.

Jacob Cornelisz. van Oostsanen

(ca 1470-1533)

Madonna met Kind en Engelen

Paneel 65 x56 cm.

Museum Boymans Van Beuningen, Rotterdam

U zult het met mij eens zijn: deze voorstelling (afgebeeld op der achterzijde van dit Nieuwsblad) van Maria met het Jezuskind is bepaald niet wat wij kunnen noemen een verstillend schilderij. Aan alle kanten klinkt er muziek. Onze eerste gedachte zal misschien zelfs zijn: dat dit bij elkaar een soort vreemde ketelmuziek moet opleveren.... maar weest gerust: het zijn echte engeltjes en die zullen werkelijk de wijs kunnen houden. Het Kind wordt er bepaald onrustig van nu hij zich omringd ziet door zoveel gevleugelde speelmakertjes. Zou het niet fijn zijn met hen te kunnen stoeien of te proberen op een van de instrumenten – of misschien zelfs wel op allemaal – je kunsten te beproeven.

Het Kind probeert dan ook zich los te maken uit de handen van de Moeder. Zij zelf, het hoofd licht gebogen, staart als afwezig voor zich uit. De uitdrukking van haar gezicht vertoont geen emotie; het is niet mogelijk te raden wat haar gedachten zijn. Dit vormt bepaald een contrast met de levendigheid die op het gezichtje van het Kind valt af te lezen. Of zou het misschien zó zijn, dat de schilder er veel meer plezier in had, zich te verdiepen in beweging en uitdrukking van de kinderfiguurtjes dan in die van de Moeder? Wij zouden het haast wel zeggen.

Het klinkt misschien vreemd, op zo'n manier een beschrijving te beginnen van een onderwerp dat toch als "gewijd" bedoeld moet zijn. Maar ja, de schilder geeft er zelf alle aanleiding toe. Hoe komt dat? Wel – hij is een kind van zijn tijd: het begin van de zestiende eeuw.

Vóór 1500, bij de schilders die wij – met een zonderling woord – de "primitieven" noemen, was het bepaald anders. Ik denk aan kunstenaars als Van Eyck, Rogier van der Weyden, Dirc Bouts of Memlinc die in de zuidelijke Nederlanden geleefd hebben, of aan Geertgen tot Sint Jans in Haarlem. Bij hen vinden wij prachtige, ja virtuose weergave van stoffen en weefsels en wij zien hoe zij met liefde ieder voorwerp waargenomen en aandacht hebben gehad voor de speling van het licht. Stellig zullen zij ook wel trots geweest zijn op datgene wat zij technisch konden bereiken. Maar tegelijker zijn bij hen de religieuze voorstellingen vervuld van een sfeer van stilte. Wij kunnen ons voorstellen dat een gelovig vijftiende-eeuwer voor zulk een afbeelding van een Madonna met het Kind gemakkelijk de weg vond om zijn aandacht te richten tot de personen van wie een zichtbare voorstelling voor hem stond. In die werken hebben de schilders kennelijk iets neergelegd van hun eigen devotie.

Na 1500 (zo'n jaartal is natuurlijk altijd heel globaal te nemen) hebben wij het gevoel, dat geloof en devotie een minder grote plaats gaan innemen in hoofden en harten der mensen. De gewijde voorstellingen worden "mooier" gemaakt, dat wil zeggen: zij worden "opgetuigd" met allerlei elementen die er toe moeten bijdragen het schilderij uiterlijk aantrekkelijker te maken. Waar het innerlijke gevoel niet meer aanwezig kan zijn, moet het uiterlijk helpen, over dit ontbreken heen te komen. Ja – en Jacob Cornelisz. van Oostsanen, de schilder van ons stuk, kon het ook niet helpen dat hij een kind van die tijd is geweest en dat misschien het grootste deel van zijn leven in de zestiende eeuw viel (hij is gestorven in 1533)...

Er bestaan schilderijen van Jacob Cornelisz. met "religieuze" voorstellingen (dit woord "religieuze" uitdrukkelijk tussen aanhalingstekens te denken!) waarin hij wonderlijk gemaniëreed is en op allerlei manieren probeert aan de voorstelling iets bijzonders, iets speciaals te geven. Soms worden zijn personages rijk opgetuigd, alsof zij zó uit een toneelopvoering naar zijn paneel zijn overgestapt, soms probeert hij ook aan de gezichten van de figuren "iets bijzonders" te geven, wat dan een kwalijk resultaat oplevert. Toch hebben

sommige van zijn werken een wonderlijke bekoring, omdat er soms plotseling een paar prachtige figuurtjes of detail op voorkomen.

Zoals bij alle Nederlandse schilders is Jacob Cornelisz. een voortreffelijk portrettist. Dit blijkt uit de manier waarop hij de “stichters” van altaarstukken heeft weergegeven en bovendien uit een scherp zelfportret in het Rijksmuseum te Amsterdam, dat uit zijn sterfjaar, 1533, dateert. Daarnaast behoort Jacob Cornelisz. tot degenen die de houtsnede van een dienende tot een zelfstandige kunst hebben gemaakt. Hij begon met illustraties van enkele religieuze boekjes: afbeeldingen die zijn afgedrukt naar houtblokken waarin zijn tekening was gesneden. Daarna ontstonden zelfstandige bladen met uitvoerige voorstellingen, waarin de kunstenaar blijk geeft het grafische werk van zijn grote Duitse tijdgenoot Albrecht Dürer te kennen. Merkwaardig genoeg is, wat ik zou willen noemen: de voordracht in die houtsneden eenvoudiger.

Jacob Cornelisz. zoekt hier veel minder naar het “bijzondere” of overmatig versierde, al blijkt ook hier zijn voorliefde voor het detail.

Over het leven van de schilder kennen wij maar weinig bijzonderheden van enig belang. Carel van Mander, de vroeg zeventiende-eeuwse beschrijver van zo vele levens van kunstenaars, noemt hem: “Jacob Cornelisz. uytnemende schilder van Oostsanen in Waterlandt”. Een groot gedeelte van zijn leven heeft hij echter in Amsterdam gewoond. Hij had er een huis in de Kalverstraat – later zelfs twee – en verschillende gedateerde houtsneden vertonen het wapen van Amsterdam, volgens de gewoonte van drukkers. Doordat sommige van zijn schilderijen gedateerd zijn, én door vergelijkingen met gedateerde houtsneden is het mogelijk in zijn werk een zekere lijn te volgen. Toch lukt het niet met zekerheid uit te maken, wanneer ongeveer het schilderij is ontstaan, waarmede wij ons op het ogenblik bezig houden.

Wèl kan worden gezegd, dat het stamt uit een periode toen Jacob Cornelisz. een hoogtepunt in zijn kunnen had bereikt. Het behoort tot zijn meest aantrekkelijke werken op klein formaat; wij worden hier ook niet gehinderd door een overmaat van mooidoenerij. De Madonna zit achter een balustrade, waarop een mandje met kersen staat. Dit laatste motief komt vaker voor en heeft blijkbaar een zinnebeeldige betekenis, waarvan de verklaringen overigens nogal uiteenlopen (zo zien sommigen hierin vruchten uit het Paradijs, anderen een symbool voor het bloed van Christus). Aan weerszijde zien wij hoogopgaande pijlers, waartegen beeldjes staan op voetstukken van wonderlijke vorm. Hier blijkt weer het plezier van de schilder in versieringen. De marmeren of albasten beeldjes van kinder-engelen zien er even levend uit als de werkelijke engelen en het Kind. Er bestaat alleen een verschil in formaat en kleur. Twee musiceren even lustig mee: de linker speelt op de luit, de ander op de pommer, een lange fluit. De engeltjes boven, die guirlandes vasthouden, hebben alleen een decoratieve functie. Met hun houding en vooral met het sterke verkort van het linkerbovenbeen van beiden heeft de kunstenaar het zich niet makkelijk gemaakt. Maar dat was ook allerm minst zijn bedoeling.

Het motief: engeltjes met guirlandes komt in de vijftiende eeuwse renaissancekunst in Italië voor. Omstreeks 1490 werd het ook in de Nederlandse kunst overgenomen. Het was dus een “modern” element, dat bewees dat de schilders notitie hadden genomen van datgene wat er in Italië aan de gang was, al ging dit niet verder dan een paar uiterlijke dingen.

En nu de engeltjes! Eén rinkelt met bellen en één bespeelt de draailier, een oud instrument: door het draaien aan de zwengel wordt voortdurend één snaar aangestroken, zodat er een aanhoudende toon te horen valt; door middel van toetsen kan de snaar worden ingekort en de toonhoogte dus worden gevarieerd. Verder zien wij een blokfluit, een driesnarige vedel, voorloper van de viool, en een klein e harp met weinig snaren. Alle engeltjes zijn naakt, behalve de voorste die een vreemd fantasiecostuum draagt. Ook die engeltjes zijn een renaissance element: zij komen regelrecht van Amor, het gevleugelde liefdesgodje van de oude Romeinen. Wij weten dat de renaissance nu eenmaal een grote belangstelling voor dat vóórchristelijke verleden heeft gehad. In de landen ten noorden van Italië was die belangstelling juist opgebloeid in de tijd dat Jacob Cornelisz. werkzaam was.

Bekijken wij nu nog eens het paneel in zijn geheel: de vastheid van de compositie, ongeveer in de vorm van een grote X (u zult het zien als u door de oogharen kijkt), de fijn gepenseelde details, de opgewektheid van de kinderen, dan moeten wij toch zeggen, dat het zeker geen devoot schilderij is, maar dat het wel iets heeft van frisse, levendige bekoorlijkheid.

Prof. Dr. F. W. S. van Thienen
Hoogleraar Rijksakademie van Beeldende Kunsten, Amsterdam.

Dit artikel verscheen in Openbaar Kunstbezit, 6^e jaargang, 1962.

Overzichtstentoonstelling Jacob Cornelisz. van Oostsanen (ca. 1470-1533)

Van 11 oktober tot en met 14 oktober 2006 is in de Gereformeerde Sionkerk in Ameide een overzichts-tentoonstelling van het werk van Jacob Cornelisz. van Oostsanen, geboren te Oostzaan, te zien. Door middel van topkwaliteitsreplika's op ware grootte van meer dan dertig schilderijen en 36 houtsneden krijgt de bezoeker een goed beeld van het werk van deze bij het grote publiek weinig bekende kunstschilder. Kunsthistorici echter zijn wel degelijk bekend met Jacob Cornelisz. van Oostsanen en roemen de hoge kwaliteit van zijn werk. Vooral omdat hij werkte tijdens de overgangsfase van de laat-middeleeuwse gotiek naar de vroege renaissance. Van Oostsanen had een groot atelier in de Kalverstraat in Amsterdam en zijn beroemdste leerling was Jan van Scorel.

Het feit dat Jacob Cornelisz. koningin Isabella van Denemarken, een zuster van Karel V, schilderde zegt iets over de status, die hij als kunstenaar gehad moet hebben. Ook vervaardigde van Oostsanen de gewelfschilderingen in de Grote Kerk te Naarden, in de Sint Laurenskerk te Alkmaar en in de Ursulakerk te Warmenhuizen.

Het absolute topstuk van de tentoonstelling is een replica van het Hieronymus Altaar, waarvan het origineel één van de pronkstukken is in het Kunsthistorisch Museum in Wenen. Dit kleurrijke altaarstuk is een vijfhoek met een beschilderd oppervlak van maar liefst twee meter tien hoog en zeven meter breed en het is aan beide zijden beschilderd.

Tevens zullen resultaten van een onderzoek getoond worden naar de ondertekeningen bij de schilderijen van Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Dit was een project van de Rijksuniversiteit Groningen. Hierbij werd gebruikt gemaakt van infraroodreflectografie (IRR) waarmee de ontwerptekeningen op het paneel zichtbaar gemaakt kunnen worden. Deze voorbereidende tekeningen zijn dus vijfhonderd jaar voor niemand te zien geweest.

De tentoonstelling wordt georganiseerd door de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven in samenwerking met de Stichting Jacob Cornelisz. van Oostsanen. Deze stichting streeft er naar om voor het werk van de schilder in eigen land de erkenning te krijgen die hij verdient. In het buitenland geniet de schilder meer bekendheid dan in Nederland en zijn schilderijen en houtsneden zijn dan ook te zien in musea verspreid over de hele wereld. Kunsthistorici plaatsen Jacob Cornelisz. van Oostsanen in de rij van grote schilders als Memling, Lucas van Leyden, Albrecht Dürer en Cranach.

De officiële opening van de tentoonstelling vindt plaats op dinsdag 10 oktober om acht uur 's avonds.

Historische plaatjes met een praatje

Je hoort in Ameide wel eens “wat jammer dat de oude pastorie er niet meer staat!” Maar deze pastorie was niet de eerste die werd afgebroken. In het jaar 1596 werd naast de kerk met oude bakstenen van een woning op de Benedendam een nieuwe predikantswoning gebouwd. In 1672 werd deze pastorie door oorlogshandelingen zo zwaar beschadigd, dat herstel niet meer mogelijk was. Er werd daarom een huis aangekocht op de hoek van de Kerkstraat en de Molenstraat (Brouwerij). Deze woning had eerst dienst gedaan als armenhuis (zie foto 1). Van het prieeltje op de voorgrond is mij niet bekend, wanneer het gebouwd is.

Op foto 2 zien we de pastorie gedeeltelijk achter de struiken staan.

Op foto 3 zien we in de Molenstraat een wit huis naast de pastorie staan.

De foto's 1, 2 en 3 zijn van begin 1900. Het gaat om unieke oude ansichtkaarten.

In het jaar 1907 was het nodig een nieuwe woning te zetten. De bouw werd op 15 september van dat jaar aanbesteed (zie foto's 4, 5 en 6). Dominee Van Grieken heeft toen tijdelijk in het huis op de Dam gewoond, waar nu de slagerij van Muilwijk staat.

Het tuinhuisje is waarschijnlijk gesloopt in 1937 bij het dempen van de grachten.
Het schitterende authentieke huis is helaas in 1968 gesloopt voor de bouw van een nieuwe pastorie (hoe lang zal die er nog staan?).

Met vriendelijke groet en tot schrijfs, Krijn van der Ham.

Het Rijksmonument Prinsengracht 26

foto's, collectie Krijn van der Ham

“Als boer Vermaat met paard en wagen vanuit de Broekseweg de Prinsengracht oprijdt, dan verschijnt er een levend monument”. Zo typeerde Pieter Vroon, zo’n halve eeuw geleden actief in de lokale politiek voor de in het Christen-Democratisch Appel (C.D.A.) opgegane Christelijk-Historische Unie (C.H.U.), tijdens een gemeenteraadsvergadering in het begin van de jaren zestig het boerengeslacht Vermaat.

De boer waarop het raadslid Vroon doelde, was Aart Cornelis Vermaat, in Ameide geboren op 21 juli 1914 en aldaar overleden op 24 april 1987. Hij was de laatste telg van het geslacht Vermaat, die in het Rijksmonument Prinsengracht 26 het boerenbedrijf uitoefende.

Evenals zijn voorvaderen was Aart Cornelis wars van veranderingen. Zo gaf hij de voorkeur aan de trekkracht van paarden boven die van een tractor en verzette hij zich met succes tegen de gemeentelijke plannen om de eeuwenoude, maar bij winterdag niet zelden spekgladde, keien van de stoep van de boerderij te vervangen door trottoirtegels. Ook behoorde hij tot de laatste zelfkazers.

Aart Cornelis was een van de negen kinderen van Pieter Cornelis Vermaat en Janna Barneveld, beiden geboren in 1875. De “oude Vermaat”, zoals hij in Ameide en Tienhoven veelal werd genoemd, overleed op 2 november 1946. Zijn begrafenis op 7 november van dat jaar staat me nog scherp voor de geest, omdat bij die gelegenheid de voordeur van de boerderij werd geopend – een handeling, die ik, destijds wonend aan de andere zijde van de Prinsengracht pal tegenover de boerderij, nadien nooit meer heb aanschouwd.

Van de negen kinderen van Pieter Cornelis Vermaat zijn er nog twee in leven. Het gaat om de in Vreeland wonende Klaas, die op 6 juni van dit jaar honderd jaar is geworden, en om de 88-jarige Willemien, die in “Open Vensters” woont. In mei van dit jaar verscheen in de “Vechtkroniek”, het blad van de Historische Kring Loenen, een interview met Klaas Vermaat. Met toestemming van de redactie van dit blad ontlene we daaraan de volgende passages.

voorzijde van de boerderij

achterzijde van de boerderij

“Mijn vader was met hart en ziel boer. Hij kwam uit een geslacht van boeren, van generatie op generatie. Vader had een gemengd bedrijf, landbouw en veeteelt dus, ter grootte van tien tot twaalf bunder (hectare). Ook ik voel me nog steeds “door en door” boer.

Ik was het derde kind in het gezin en werd geboren in een bedstee aan de Prinsengracht in Ameide. Van mijn vijfde tot mijn elfde jaar ging ik naar de christelijke school. Ik had een leuke jeugd, kon al heel jong melken, groeide op met de dieren van de boerderij en trok regelmatig met vader de polder in.

Uit mijn jeugd herinner ik me nog goed het grote volksfeest van 1913, toen de honderdjarige bevrijding van de Franse overheersing werd gevierd. Heel Ameide was versierd en ook de paarden werden opgetuigd.

Een paar jaar later brak de Eerste Wereldoorlog uit. Ons land bleef neutraal, maar tijdens de mobilisatie werden op onze boerderij drie ruiters ingekwartierd. Ook werden er – net als in vele andere Nederlandse gezinnen – kinderen uit België, dat wel in oorlog was, ondergebracht. In die tijd spraken we van Belgische vluchtelingen.

Op elfjarige leeftijd ging ik van school om te gaan werken op de boerderij. Dat was heel gewoon in die tijd. Ik kijk met veel plezier terug op mijn jeugd.

Op 5 september 1929 ben ik getrouwd met Sijtje van Dieren, die op 21 december 1907 was geboren in Tienhoven aan de Lek. Mijn vader huurde voor ons een boerderij in Middelkoop-Leerbroek. Ook gaf hij ons zes koeien en het nodige gereedschap, dat op boeldagen was gekocht. De eerste winter van ons huwelijk, 1929 – 1930, was bijzonder streng, nog erger dan de beruchte winter van 1890, waar ik mijn ouders vaak over hoorde praten. De koeien stonden in de stal zelfs met ijspegels aan hun neus.

Wij woonden zes jaar in Middelkoop, daarna nog vier jaar op een gehuurde boerderij in Willige-Langerak aan de Lek. De crisisjaren waren niet gemakkelijk. In de Tweede Wereldoorlog werd het nog moeilijker. De prijzen voor de huur van grond gingen sprongsgewijs omhoog. Dat was niet meer op te brengen. Ik moest wel stoppen met mijn bedrijf”.

Deze ontwikkeling leidde ertoe dat Klaas Vermaat in de oorlogsjaren met zijn gezin naar de Vechtstreek verhuisde, waar hij in de loop der jaren achtereenvolgens bij twaalf boeren heeft gewerkt. “Ik heb nooit het gevoel gehad dat ik onder een baas werkte, maar altijd naast hem als zijn gelijke. Pas in 1998, toen ik 92 jaar oud was, ben ik opgehouden met werken” zo blikt hij terug.

De hofstee aan de Prinsengracht 26 is de enige voormalige “stadsboerderij” van Ameide, die de status van Rijksmonument bezit. De andere boerderijen zijn in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw overigens voor het merendeel uit het straatbeeld verdwenen. Dit geldt onder andere voor de behuizingen van de gebroeders Oosterom, Huib Oosterom en Terlouw, die

eveneens aan de Prinsengracht waren gelegen. De “Amelia’s hoeve” op de hoek van de Lekdijk en de J.W. van Puttestraat, waar Verboom eertijds boerde, is daarentegen wel intact gebleven, maar getransformeerd tot antiekboerderij.

Het naar alle waarschijnlijkheid bijna vierhonderd jaar oude Rijksmonument Prinsengracht 26 verkeert anno 2006 nog in perfecte staat. Dit is mede te danken aan de goede zorgen van ons lid Jan de Wit , die in de afgelopen jaren eigenhandig veel restauratiewerk heeft verricht. “Ik doe het altijd met veel plezier”, zo vertelde hij kort geleden, “ook al omdat de boerderij nog veel authentieke elementen bevat. De tijd heeft hier in menig opzicht stilgestaan.”

Zo komt de indeling van de boerderij in grote lijnen nog overeen met die in het begin van de zeventiende eeuw. Dit houdt in dat op de begane grond de voorkamer, de kaaskamer, de opkamer, de woonkeuken met schouw en bakoven, de stal en de deel zijn gesitueerd.

Opvallend is de scheidingswand tussen het keuken- en het bedrijfsgedeelte (de stal), waarin de bedstede en voorraadkasten zijn opgenomen. In de achterwand van de bedstede is een raampje uitgespaard, waardoor de boer ook 's nachts in de gaten kon houden wat er in de stal gaande was. Verder staan in de kelder de oude pekelpakken nog.

Het staat vast dat de boerderij omstreeks 1800, in een periode waarin het de boerenstand in ons land voor de wind ging, is verhoogd en verbreed, met name aan de voorkant. Vrijwel zeker is ook de schouw in de voorkamer in die jaren aan het interieur toegevoegd. Het tegeltableau aan weerszijden van deze schouw is van veel ouder datum, waarschijnlijk behoort het zelfs tot de authentieke elementen. Hetzelfde geldt voor het tegeltableau in de woonkeuken, waarin een prominente plaats is ingeruimd voor afbeeldingen van een kat en een hond. Volgens de overlevering zat de boer gewoonlijk bij de hond en de boerin bij de kat.

Tussen de boerderij en de vroegere klompenmakerij van Verheij stond eertijds een schuur, die in de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 (ten tijde van de Watersnoodramp) aanzienlijke stormschade opliep.

Desondanks is de schuur daarna nog jarenlang gebruikt voor de varkenshouderij. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd echter besloten tot sloop over te gaan en werd ter plekke een woonhuis gebouwd voor de familie Vermaat. Zodoende is, op de keper beschouwd, van de oorspronkelijke bebouwing van een karakteristiek gedeelte van de Prinsengracht uitsluitend de hofstee van Vermaat overgebleven.

Het gezin Vermaat, gefotografeerd in de tuin van de boerderij ter gelegenheid van het veertigjarig huwelijksfeest van Pieter Cornelis Vermaat en Janna Barneveld.

Staande [v.l.n.r.]: Elisabeth, Aart Cornelis, Klaas, Jan Floris, Jannekee, Willem en Willemien Vermaat.

Informatie over het Rijksmonument Prinsengracht 26 vindt u onder andere in het in 1992 uitgegeven boek “De Alblasserwaard” van drs. Catharina L. van Groningen (Waanders Uitgevers Zwolle; ISBN 90-6630-386-7): de pagina’s 349, 351, 369, 381 en 382.

De foto’s op de bladzijden 48 en 49 zijn gemaakt door André Tukker

Leenaert Nicasiusz, geschilderd door Jacob van Campen
collectie Museum Flehite te Amersfoort

Jacob Cornelisz. van Oostsanen
(ca 1470-1533)

Madonna met Kind en Engelen
Paneel 65 x 56 cm.
Museum Boymans Van Beuningen, Rotterdam